

FİLİSTİN UZLAŞTIRMA KOMİSYONU VE TÜRKİYE

Arda Baş

Dr. Öğretim Üyesi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü,
Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı, Bolu, Türkiye

Öz

Filistin Uzlaştırma Komisyonu, BM çatısı altında Filistin meselesini çözmek amacıyla gerçekleştirilen en önemli girişimlerden biridir. Komisyon 1948’de güçlü bir şekilde çözüm çalışmalarına girişmiş, ancak 1952’ye kadar devam eden aktif girişimlerinden bir sonuç alamayınca, Filistin meselesine çözüm üretmek konusunda yetersiz olduğunu açıklayarak 1960’lı yılların ilk yarısında sessiz bir şekilde sona ermiştir. Bu çalışmada komisyonun çalışmaları, Türkiye’nin Batılı ülkeler ile birlikte çalıştığı komisyon içindeki rolü ve faaliyetlerinin Türk dış politikası açısından önemi incelenmiş ve komisyonun başarısız olmasının nedenleri irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Filistin Meselesi, Türk Dış Politikası, Orta Doğu, Birleşmiş Milletler.

Abstract

PALESTINE CONCILIATION COMMISSION AND TURKEY

Palestine Conciliation Commission was one of the most important initiatives under United Nations to resolve the conflict over Palestine. Embarking on an enormous effort to develop a solution in 1948 and being unable to obtain a favourable result in spite of its active endeavour until 1952, the Commission officially declared its inability to successfully carry out its missions and was abolished in the first half of the 1960s. This study aims to describe the works of the Commission, the importance of the role and activities of Turkey in the Commission together with other western countries for Turkish foreign policy, and the reasons for the Commission’s failure.

Keywords: The Palestine Question, Turkish Foreign Policy, Middle East, The United Nations.

Sorumlu yazar/ Corresponding author: Arda Baş, arda.bas@ibu.edu.tr

Geliş Tarihi/Submitted: 12.01.2019 **Kabul Tarihi/Accepted:** 17.03.2019

DOI: 10.26650/TurkJHist.2019.19001

Cite this article as: Baş, Arda, “Filistin Uzlaştırma Komisyonu ve Türkiye”, *Turk J Hist* sayı 69 (2019), s.135-168.

Giriş

Fransız İhtilali'nin ardından Avrupa'da yükselen milliyetçi hareketin başlıca hedeflerinden biri Yahudi toplumu olmuştur. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yükselişe geçen antisemitizm Yahudileri bir vatan arayışına iten en önemli faktörlerden biridir. 1897'de İsviçre'nin Basel kentinde gerçekleşen I. Siyonist Kongre'de Yahudilerin vatan sorunu ele alınmıştır. Bu süreçte Filistin'in Yahudi vatani olması fikri olgunlaşmış ve bu yönde somut girişimler başlamıştır. Ancak buna en ciddi itiraz, dönemin Osmanlı Devleti padişahı II. Abdülhamit'ten gelmiştir¹. Çeşitli engellemelere rağmen Yahudilerin Filistin'e göçü 20. yüzyılın başında artarak devam etmiştir. I. Dünya Savaşı ile Filistin'de Osmanlı Devleti hakimiyeti sona ermiş ve burada bir Yahudi devleti kurma girişimi daha da hız kazanmıştır. 1917'de yayınlanan Balfour Deklarasyonu ile İngiltere, Filistin'de bir Yahudi devleti kurulmasına desteğini açıklamıştır. Savaşın ardından Filistin'de İngiliz manda yönetimi kurulmuştur. Aynı günlerde artan Yahudi göçü neticesinde bölgede Araplar ile Yahudiler arasında çatışmalar başlamıştır. Bölgedeki Arap-Yahudi çatışması 1929'dan 1939'a kadar şiddetlenerek devam etmiştir².

İngiltere, Filistin'de artan çatışmaları sona erdirmek için pek çok girişimde bulunmuştur. Ancak bu girişimler Filistin'in bölünmesi ve Yahudi devleti kurulması sürecini hızlandırmıştır. Buna en tipik örnek Peel Komisyonu'nun çalışmalarıdır. 1937'de hazırlanan Peel Komisyonu raporu, İngiltere'nin Filistin'in bölünmesine dair ilk somut planıdır. Peel Komisyonu, bölgenin Araplar ve Yahudiler arasında bölünmesi ve Kudüs'ün İngiliz manda yönetiminde kalması yönündeki tavsiyelerini İngiliz hükümetine sunmuştur. Araplar tarafından şiddetle reddedilen bu rapor, II. Dünya Savaşı yaklaşırken Arapları daha fazla karşısına almak istemeyen İngiltere tarafından rafa kaldırılmıştır. Ardından McDonald Beyaz Kitabı ile İngiltere, 1939'dan itibaren Filistin'e Yahudi göçünü sınırlandırma kararı almıştır. Bu karar ve Beyaz Kitap ile birlikte İngiltere'nin Filistin'deki kontrolü daha da zayıflamış, İngiliz manda yönetimi hızla sona doğru ilerlemiştir³.

Filistin Meselesinin Birleşmiş Milletlere Taşınması

Filistin'de Araplar ile Yahudiler arasındaki çatışmalar II. Dünya Savaşı yıl-

-
- 1 Mim Kemal Öke, *Siyonizm'den Uygarlıklar Çatışmasına Filistin Sorunu*, Ufuk Kitapları, İstanbul 2002, s. 56.
 - 2 Berna Süer – Ayşe Ömür Atmaca, *Arap-İsrail Uyuşmazlığı*, ODTÜ Yayıncılık, Ankara 2010, s. 31; Ömer Kürkçüoğlu, *Türkiye'nin Arap Ortadoğu'suna Karşı Politikası 1945-1970*, Sevinç Matbaası, Ankara 1972, s. 113.
 - 3 Tayyar Arı, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, Alfa Yayıncılık, İstanbul 2004, s. 217; Beyaz Kitap'ın İngiliz manda yönetiminin Filistin'de sona ermesine etkisi ile ilgili olarak bkz. Lauren Elise Apter, *Disorderly Decolonization: the White Paper of 1939 and the End of British Rule in Palestine*, The University of Texas at Austin, Doctor of Philosophy, August 2008.

larında sürmüştür. Savaşın ardından bölgeye Yahudi göçü giderek artmıştır. Üstelik Yahudiler, Filistin’de devlet kurmaları için uluslararası alanda ABD tarafından daha güçlü bir şekilde desteklenmeye başlanmıştır. Tüm bunlar bölgedeki çatışmaların daha da şiddetlenmesine neden olmuştur. Filistin’de artan şiddet II. Dünya Savaşı’nın ardından zayıf duruma düşen İngiltere için kontrol edilmez bir kriz haline gelmiştir. Bu nedenle İngiltere pek çok sömürge ve manda idaresinde olduğu gibi Filistin mandasına son vermeye karar vermiştir. Bu kararın alınmasında ABD’nin yönlendirmesi de etkili olmuştur. İngiltere Dışişleri Bakanı Ernest Bevin 18 Şubat 1947’de Filistin meselesini Birleşmiş Milletlere (BM) devretme kararını açıklamıştır. Bu açıklama ile artık BM Filistin’in politik olarak geleceğini belirleyecek kurum haline gelmiştir. Bu açıklamadan hemen sonra, daha İngiltere’nin BM’ye bu konuda resmi başvurusu dahi gerçekleşmeden BM Genel Sekreteri Trygve Lie, BM’nin Filistin meselesinde nasıl bir yol haritası izlemesi gerektiğine dair bir toplantı düzenlemiştir. Bu toplantıda katılımcılardan Ralph Bunche, BM’nin Filistin meselesini etkin bir şekilde ele alması gerektiğini savunmuş ve özel bir araştırma ekibi kurulması önerisinde bulunmuştur. Araştırma ekibinin kurulmasının ardından bu ekibin başına Genel Sekreter Lie tarafından Bunche atanmıştır. Bunche başkanlığındaki ekip BM’de Filistin meselesi ile ilgili detaylı bilgiler ve geçmişte ortaya atılan çözümlerini içeren beş kalın dosya hazırlamış, böylece BM Filistin meselesinin çözümü için ilk ciddi adımı atmıştır⁴.

Filistin meselesi İngiltere’nin başvurusunun ardından 29 Nisan-15 Mayıs 1947 tarihleri arasında BM Genel Kurulu’nda görüşülmüştür. Görüşmelerin ardından büyük devletlerin dahil olmadığı bir soruşturma komisyonu kurulması ve bunun Filistin’e bizzat giderek bir rapor hazırlamasına karar verilmiş, böylece BM Filistin Özel Komitesi kurulmuştur⁵. Komitenin Filistin ile ilgili raporu 31 Ağustos 1947’de açıklanmıştır. Azınlık ve Çoğunluk Raporu olarak tanımlanan raporlardan Çoğunluk Raporu’na göre Filistin’in aralarında ekonomik birlik bulunan Arap ve Yahudi devleti olarak bölünmesi⁶, Kudüs’ün özel rejim altında ayrı bir varlık olarak BM tarafından yönetilmesi planlanıyordu⁷. Bu öneri oy çokluğu ile kabul edildi. Komisyon üyelerinin bir kısmı tarafından desteklenen, bu nedenle Azınlık Raporu olarak adlandırılan rapor ise Filistin’de merkezi Kudüs olan federal bir Arap-Yahudi devleti kurulmasını öngörüyordu. Raporun yayınlanmasının ardından 10 Kasım 1947’de, ABD ve Sovyetler Birliği, Filistin’in Arap ve Yahudi devleti olarak

4 Elad Ben-Dror, *Ralph Bunche and the Arab-Israeli Conflict Mediation and the UN, 1947-1949*, Translated by Diana File and Lenn Schramm, Routledge, London-New York 2015, s. 11.

5 Kamuran Gürün, *Dış İlişkiler ve Türk Politikası (1939’dan Günümüze Kadar)*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1983, s. 301.

6 Süer – Atmaca, *a.g.e.*, s. 31; Kürkçüoğlu, *a.g.e.*, s. 21.

7 Fahir Armaoğlu, *Filistin Meselesi ve Arap İsrail Savaşları 1948-1988*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1989, s. 110-113.

taksimine destek verdiklerini açıklamış ardından İngiltere, 1 Ağustos 1948'e kadar Filistin'den çekileceğini duyurmuştur. BM Genel Kurulu 29 Kasım 1947'de Taksim kararı almıştır⁸. BM Taksim kararını uygulamak için Bolivya, Çekoslovakya, Danimarka, Panama ve Filipinler temsilcilerinden oluşan Filistin Komisyonu kurmuştur. I. Arap-İsrail Savaşı'nın başladığı 14 Mayıs 1948'de BM Genel Kurulu, Filistin Komisyonu'nun çalışmalarına son vermiştir. Çünkü I. Arap-İsrail Savaşı ile Taksim planının uygulanamayacağı ortaya çıkmıştır⁹.

Filistin meselesinde bu gelişmeler yaşanırken Türkiye, BM'de Arap ülkelerine destek vermiştir. Arap ülkeleri tarafından BM Genel Kurulu'na sunulan ve Filistin'e bağımsızlık veren karar teklifi, Filistin Özel Komitesi'nin kurulması ve bu konuda hazırlanan raporlar üzerine yapılan görüşmelerde, Türkiye'nin Araplara yönelik desteği sürmüştür. Türkiye, Filistin'in taksim edilmesi kararı alındığında Arap ülkeleri ile birlikte bu karara karşı çıkmıştır. Arap ülkelerinin özellikle büyük devletler tarafından Filistin meselesinde yalnız bırakıldığı bir dönemde verilen bu destek çok önemliydi¹⁰. Bunun yanında Türkiye'nin Taksim kararında Araplara destek vermesinin en önemli sebebi, onlara duyduğu sempatiden ziyade kararın Orta Doğu'da yaratabileceği istikrarsızlıktan duyduğu endişeydi¹¹. CHP iktidarına yakın basın da Taksim kararını uygulanamaz ve Orta Doğu barışını tehlikeye atan bir hamle olarak görüyordu¹². Ancak Filistin meselesinin BM'de yoğun bir şekilde tartışılmaya başlandığı günlerde Türkiye, Batılı ülkelerle güvenlik eksenli stratejik işbirliğine doğru adımlar atmaya başlamıştır. Bu süreçte Türkiye, Arap dünyasından ve BM'de Filistin meselesi ile ilgili olarak Arap tezlerini destekleme politikasından uzaklaşmıştır.

Filistin Uzlaştırma Komisyonu'nun Kurulması

Taksim kararının açıklanmasının ardından Filistin'de Araplar ve Yahudiler arasında artan çatışmalar, kararın uygulanmasının bu şartlar altında imkansız olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bu durum karşısında İngiltere, 15 Mayıs 1948'de Filistin manda yönetimine son vereceğini açıklamış ve aynı gün İsrail devletinin kurulduğu ilan edilmiştir. Arap ülkeleri daha önce aldıkları karar üzerine Filistin'e girmiş ve I. Arap-İsrail Savaşı başlamıştır¹³.

14 Mayıs 1948'de BM Genel Kurulu, Filistin Komisyonu'nun çalışmalarına son vermesinin ardından BM Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesi bir arabulucu

8 Kürkcüoğlu, *a.g.e.*, s. 21.

9 Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 96.

10 Türkkaya Ataöv, "The Palestine Question and Turkey", *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Vol. 34 (1979), s. 21.

11 Kürkcüoğlu, *a.g.e.*, s. 21-22.

12 *Ulus*, 7 Şubat 1948.

13 Kürkcüoğlu, *a.g.e.*, s. 23.

seçme kararı almıştır. İsveç Kralı'nın yeğeni ve İsveç Kızıllaç Teşkilatı'nın Başkanı Kont Folke Bernadotte, Güvenlik Konseyi tarafından 20 Mayıs 1948'de BM Filistin Arabulucusu seçilmiştir¹⁴. BM tarafından atanan arabulucu Bernadotte, Filistin meselesine çözüm bulunması ve mültecilere yardımın düzenlenmesi konusunda Genel Kurul'a karşı sorumlu kılınmıştır¹⁵.

Bernadotte, çalışmalarına başladığı günlerde İsrail, BM Güvenlik Konseyi'ne Arap ülkelerinin saldırılarını durdurması için şikâyetinde bulunmuş, ABD'nin de desteğiyle Güvenlik Konseyi 22 Mayıs 1948'de taraflara 36 saat içinde ateşkes yapma çağrısını içeren bir karar almıştır¹⁶. Bu çağrı 29 Mayıs ve 1 Haziran tarihlerinde BM Güvenlik Konseyi tarafından yinelenmiştir. Bernadotte'nin, 8 Haziran 1948'de Arap ülkeleri ve İsrail'e sunduğu 9 maddelik ateşkes çağrısı başarıya ulaşmış ve aynı gün ateşkes sağlanmıştır¹⁷. 11 Haziran-9 Temmuz 1948 tarihleri arasında devam eden müzakereler sonunda Bernadotte, önemli başarılar elde ederek BM'nin, durumu geçici de olsa kontrol altına almasını sağlamıştır¹⁸.

Bernadotte, bu süreçte taraflara, 29 Kasım 1947 tarihli BM Taksim Planı'nı değiştiren bir anlaşma tasarısı sunmuştur. Fransa ve İngiltere tarafından kabul gören plan İsrail devletinin tanınmasını ve bazı toprak düzenlemelerini içeriyordu. Filistin'i Ürdün ile birleştirmeyi tasarlayan ve Kral Abdullah'ın görüşleri ile paralel olan tasarı, hem Araplar hem Yahudiler tarafından reddedilmiştir¹⁹. Yapılan ateşkesin süresi daha dolmadan 8 Temmuz 1948'de Arap orduları ile İsrail arasında yeniden çatışma başlamıştır. Bunun üzerine BM Güvenlik Konseyi, taraflara üç gün içinde çatışmalara son vermelerini, aksi takdirde barışın ihlal edildiği gerekçesiyle harekete geçeceğini bildirmiştir. Çatışan taraflar 17 Temmuz 1948'de yeniden ateşkesi kabul ettiklerini açıklamışlar, ancak bu ateşkes de başarılı olmamıştır²⁰. Bu esnada Bernadotte, 17 Eylül 1948'de Kudüs'te Yahudi terör örgütü Stern tarafından öldürülmüştür. Bernadotte'nin ölümü üzerine yardımcısı Ralph Bunche bu göreve getirilmiştir²¹.

Bernadotte ölmeden sadece bir gün önce BM'ye sunduğu raporla bir uzlaşma planı ortaya koymuştur. Planda İsrail devletinin varlığının kabul edilmesi, Kudüs'ün özel bir statüsünün olması, Filistinli mültecilerin geri dönmesinin yanında Filistin meselesi için bir uzlaştırma komisyonu kurulması teklif edilmiştir²². Bernadotte'nin

14 Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 96.

15 J. C. Hurewitz, "The United Nations Conciliation Commission for Palestine: Establishment and Definition of Functions", *International Organization*, Vol. 7, No. 4, Nov. 1953, s. 483.

16 Hurewitz, *a.g.m.*, s.483.

17 Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 96.

18 Hurewitz, *a.g.m.*, s.484.

19 Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 97.

20 Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 98.

21 Kürkçüoğlu, *a.g.e.*, s. 24-25.

22 Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 98.

Stern tarafından hedef alınmasında, hazırladığı raporda Negev'in Araplara verilmesi ve Filistin'in Ürdün'e katılması gibi İsrail'in itiraz ettiği noktaları içermesi etkili olmuştur²³. Bernadotte'nin planının açıklanmasının ardından 22 Eylül 1948'de Şam'da toplanan Arap Yüksek Komitesi tarafından Filistin Hükümeti'nin kurulduğu ilan edilmiştir²⁴.

Bernadotte'nin BM'ye sunduğu rapor ve plan 15 Ekim-14 Aralık 1948 tarihleri arasında görüşülmüştür. BM Siyasi Komitesi'nde yapılan görüşmelerde öncelikle Bernadotte'nin Filistin'in Arap kesiminin Ürdün'e katılması önerisi reddedilmiştir²⁵. Bernadotte'nin önerileri İngiltere temsilcisi tarafından önerilen ciddi değişikliklerle Genel Kurul gündemine getirilmiştir. İngiltere, Araplar ile Yahudiler arasında doğrudan müzakerelerin bu aşamada sonuca varmasının pek mümkün olmadığını düşünüyordu. Bunche de Genel Kurul'da yaptığı konuşmada Filistin meselesine çözüm bulma sürecinde bazı noktaların esas alınması gerektiğine dikkat çekmiştir. Bunche'ye göre çözüm için İsrail, BM üyeliğine alınmalı, BM çözüm için taraflara güçlü bir çağrıda bulunmalıydı. Ayrıca görüşmeler bir uzlaştırma komisyonu aracılığı ile yürütülmeliydi. Bunun yanında Bunche'ye göre mutabakata varılan sınırlar ile ilgili olarak uluslararası garanti sağlanmalı, Arap mültecilere geri dönüş ve tazminat hakkı verilmeli, Kudüs'e uluslararası statü kazandırılmalıydı²⁶.

BM Siyasi Komitesi 2 Aralık 1948'de üç ülkeden oluşan bir uzlaştırma komisyonu oluşturulmasına karar vermiştir²⁷. Böylece Filistin sorununa çözüm için arabulucu bir ofis oluşturulmuş oldu. Sovyetler Birliği ve doğu bloğu ülkeleri, oluşturulan yeni komisyon ile Batılı ülkelerin Orta Doğu'daki baskısının artacağını düşünüyorlardı. Bu nedenle komisyonun kurulmasını reddettiler²⁸. Arap ülkeleri, Bernadotte Planını esas aldığı ve bu planın da Taksim planına aykırı olduğu gerekçesi ile Uzlaştırma Komisyonu'nun kurulmasını reddettiler. Oylama yapılırken Suriye'nin, Filistin meselesini Milletlerarası Adalet Divanına götürme girişimi başarısız olmuştur²⁹.

Uzlaştırma Komisyonu'nun kurulmasına ilişkin kararı Arap ülkeleri tamamen reddederken İsrail ise kısmen kabul etmiştir³⁰. 7 Aralık 1948'de gerçekleşen

23 *Cumhuriyet*, 14 Ocak 1949.

24 Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 98.

25 *The Scotsman*, 4 Aralık 1948.

26 *The Manchester Guardian*, 26 Kasım 1948.

27 *Ayn Tarihi*, 2 Aralık 1948; William Hartley Clark, *The United Nations Peace Missions in Palestine*, New York University Doctor of Philosophy, New York 1960, s. 195.

28 *The Washington Post*, 4 Aralık 1948; Clark, *a.g.e.*, s. 195.

29 *Ayn Tarihi*, 2 Aralık 1948; Clark, *a.g.e.*, s. 195; *The Yearbook of the United Nations 1947-1948*, Department of Public Information Lake Success New York 1949, s.442.

30 Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 99. Karar için bkz. 194 (III). Palestine -- Progress Report of the United Nations Mediator, A/RES/194 (III), 11 December 1948, <https://unispal.un.org/DPA/DPR/unispal.nsf>. (Erişim Tarihi: 1 Aralık 2018).

toplantıda kurulacak Uzlaştırma Komisyonu'nun üye sayısının üçten beşe çıkarılması yönündeki Polonya'nın teklifi reddedilmiştir³¹. Genel Kurul'da Filistin Uzlaştırma Komisyonu'nun kurulması için teklif geldiğinde 15 red, 8 çekimser, 35 evet oyu ile komisyon kurulmuştur. Oylamada Arap ülkeleri, Slav ülkeleri ve Küba red oyu kullanırken, Bolivya, İngiltere, Şili, Korsika, Guatemala, Hindistan, İran ve Meksika çekimser oy kullanmıştır³².

BM Genel Kurulu'nda 11 Aralık 1948'de alınan 194/3 no.lu kararın diğer bölümlerine göre Kudüs, sınırlar, güneyde Beytullahim ve kuzeyde Nasiriye'yi içine alacak şekilde çok geniş tutularak ayrı bir varlık olarak askersiz hale getirilmekte ve BM gözetimine bırakılmaktaydı. Ayrıca Filistinli mültecilerle ilgili olarak "komşuları ile barış içinde yaşamak isteyen" mültecilerin evlerine dönmelerinin sağlanması ve dönmek istemeyenlerin de, kayıpları ile zararlarının ödenmesi öngörülmüştü³³.

Uzlaştırma Komisyonu'nun kurulması, BM Genel Kurulu'nun 1948 sonbaharından itibaren uluslararası meselelerle ilgili temel yaklaşımı olan arabulucular tayin etmenin bir diğer örneğiydi³⁴. Kararın ardından BM Güvenlik Konseyi daimi 5 üyesi toplanarak komisyona üye olacak üç devleti belirlemek için çalışmalara başlamıştır. Karar tasarısına göre, BM Güvenlik Konseyi'nin daimi üyelerinin komisyona üye olacak ülkeler konusunda teklifte bulunması, ardından bu teklifin Genel Kurul'un onayına sunulması öngörülmüştü³⁵. Bütün bunların ardından BM Filistin Uzlaştırma Komisyonu'na ABD, Fransa ve Türkiye seçildi³⁶. Bu üç devletin tercih edilmesinde ABD'nin İsrail yanlısı, Fransa'nın tarafsız tutumu, Türkiye'nin ise Arap yanlısı olması etkili oldu. Böylece komisyon çalışmalarının daha verimli ve tarafsız bir şekilde yürütülmesi planlandı³⁷. Genel Kurul, Uzlaşma Komisyonu'na ilk görevi Kudüs ve mülteciler hakkında verdi³⁸.

Uzlaşma Komisyonu'nun kurulması ile ilgili karar pek çok ülke tarafından İsrail'in zaferi olarak değerlendirildi. Çünkü İsrail, Bernadotte'nin planının tamamen ortadan kalkmasından endişe duyuyordu. Kararda İsrail'in BM'ye kabul edilmesi ile ilgili bir madde yer almamasına rağmen metinde kullanılan "Yahudi Devleti" kavramı dolaylı bir tanıma anlamına geliyordu³⁹. Uzlaştırma Komisyonu'nun kurulması için yürütülen görüşmeler esnasında İsrail, bazı şartlarla ko-

31 Clark, *a.g.e.*, s. 198; Hurewitz, *a.g.m.*, s. 490-491.

32 *Ayn Tarihi*, 7 Aralık 1948.

33 Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 99.

34 Hurewitz, *a.g.m.*, s. 483.

35 *New York Times*, 12 Aralık 1948.

36 Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 99.

37 *Türk Dış Politikası*, ed. Baskın Oran, cilt 1, İletişim Yayınları, İstanbul 2012, s. 639-640.

38 *Ayn Tarihi*, 7 Aralık 1948.

39 *New York Times*, 4 Aralık 1948.

misyonu destek vereceğini açıklamıştır. İsrail Dışişleri Bakanı Moshe Shertok, hükümetinin, kurulan komisyon ile çalışmak konusunda oldukça istekli olduğunu belirtmiş, ancak İsrail'in Arap ülkeleri ile eşit şartlarda BM'ye kabul edilmesi, Uzlaştırma Komisyonu'nun arabuluculuk dışında idari bir görev üstlenmemesi ve komisyonun en az 5 üyeden oluşması durumunda işbirliğine hazır olduklarını açıklamıştır⁴⁰. İsrail'in BM üyeliği hemen gerçekleşmedi. Ancak Uzlaştırma Komisyonu'nun kurulduğu günlerde BM'deki en önemli tartışmalardan biri İsrail'in BM'ye üyeliği konusu oldu. Bazı gazeteler İsrail'in BM'ye üyeliğinin uzamasının Uzlaştırma Komisyonu'nun işini zorlaştıracağı ve sorunun BM'de değil Filistin'de çözüleceği kanaatindeydi⁴¹.

Uzlaştırma Komisyonu'nda Türkiye'yi Hüseyin Cahit Yalçın, ABD'yi Mark Ethridge ve Paul Porter, Fransa'yı Claude de Boissagner temsil etti. Yalçın, tecrübeli bir Türk parlamenter aynı zamanda yarı resmi Ulus gazetesinin baş editörüydü. ABD'yi temsil eden Mark Ethridge, BM Güvenlik Konseyi'nde Balkan Komitesi'nde görevliyken, Paul Porter Yunanistan'daki ABD Yardım Misyonunun başındaydı. Claude de Boissagner ise Milletler Cemiyeti'nde önemli tecrübeler edinmiş Fransız bir diplomattı. Uzlaştırma Komisyonu sekreterliğini ise Pablo Azcarate yaptı. Uzlaştırma Komisyonu danışman kadrosu ve imkanları ile kendi kendine yetecek büyüklükteydi. Üç hükümet seçilen delegelerini yakından takip etti. Uzlaşma Komisyonu'nun üyeleri başlangıçta başkentleri ile sürekli temas halinde oldular. ABD görüşmelerin çeşitli aşamalarında özel delegeler yolladı. ABD başlangıçta özel temsilci olarak Joseph Keenan ile komisyonda temsil edilirken, kısa süre sonra onu geri çağırılmış ve bu görev ABD'nin BM Daimi Temsilcisi tarafından yürütülmüştür⁴².

Türkiye'nin Uzlaştırma Komisyonu Üyeliği

İsrail'in BM tarafından yapılan ateşkes çağrılarına uymadığı bir dönemde kurulan Uzlaştırma Komisyonu'nda⁴³ Hüseyin Cahit Yalçın 3 Ocak 1949'da Bakanlar Kurulu kararıyla Türkiye Delegesi olarak görevlendirilmiştir⁴⁴. Yalçın'a danışman olarak Dışişleri Bakanlığı'ndan Tarık Emin Yenisey ve Orhan Eralp verilmiştir. Türkiye'den giden delegelerin büro, haberleşme, kırtasiye, otomobil gibi giderlerinin BM tarafından karşılanmaması durumunda bu masrafların Dışişleri Bakanlığı tarafından tahsisi kararlaştırılmış⁴⁵, daha sonra bu gider kalemlerine heyet tarafından verilen resmi yemekler de eklenmiştir⁴⁶.

40 *The Times of India*, 3 Aralık 1948

41 *Ayin Tarihi*, 18 Aralık 1948.

42 Clark, *a.g.e.*, s. 98-200.

43 *Ayin Tarihi*, 27 Ocak 1949.

44 BCA, Fon Kodu: 030-18-01-02, Yer Adı: 118-87-1, 3 Ocak 1949.

45 BCA, Fon Kodu: 030-18-01-02, Yer Adı: 118-87-3, 8 Ocak 1949.

46 BCA, Fon Kodu: 030-18-01-02, Yer Adı: 119-46-7, 13 Haziran 1949.

Uzlaştırma Komisyonu'na delege olarak atanan Yalçın, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün yakın arkadaşı ve milliyetçi kimliği ile bilinen bir aydıydı. Sovyetler Birliği hakkında 1945-1946 yıllarında yazdığı makalelerle oldukça ses getiren, korkusuz bir isimdi. Genellikle İstanbul'da olmasına rağmen TBMM'de en etkili milletvekillerinden biriydi⁴⁷. Yalçın, aynı zamanda CHP iktidarına yakınlığı ile bilinen katı bir antikomünistti. İsrail ile Sovyetler Birliği arasındaki ilişkiden rahatsızlık duyuyordu. Ancak bu rahatsızlığı görevini tarafsız bir şekilde yerine getirmesine engel olmadı. Üstelik Yalçın, komisyon üyeliğinin ardından İsrail Başbakanı Ben Gurion'a yaptığı ziyarette İsrail'in komünizm taraftarı olmadığını gördü⁴⁸. Yalçın, bu ziyaretin ardından Uzlaşma Komisyonu'nun da yürüttüğü çalışmalarla ilgili bir rapor hazırlamış ve Mart 1949'da bunu İnönü'ye sunmuştur. Raporda Yalçın, İsrail'in bir an önce tanınmasını tavsiye etmiştir⁴⁹. Yalçın'ın bu faaliyetleri Arapların gözünden kaçmamış ve Arap basını tarafından şiddetle eleştirilmiştir. Mısır'da yayınlan El Mısri Gazetesi Yalçın'ı Yahudilere yardım etmek konusunda Yahudi temsilcilerinden daha fazla gayret göstermekle suçlamıştır⁵⁰.

Türkiye'nin Uzlaştırma Komisyonu'na üye olması İngiltere tarafından desteklenmiştir. Dışişleri Bakanı Ernest Bevin ile 11 Ocak 1949'da görüşen Türkiye'nin Londra Büyükelçisi, İngiltere'nin Filistin meselesinde son birkaç ayda meydana gelen gelişmeler hakkındaki düşüncelerini öğrenmek istemiştir. Bu görüşmede Bevin, Türkiye'nin Uzlaştırma Komisyonu'na üye olmasından duyduğu memnuniyeti açık bir şekilde ifade etmiş; komisyonun çalışmalarına hız vermesinin önemine dikkat çekmiştir. Türk Büyükelçi bu görüşmede Bevin'e Filistin meselesinde İngiltere ile ABD arasındaki görüş ayrılıklarını sormuştur⁵¹.

Türk basınında, Uzlaştırma Komisyonu'nun kurulmasının ardından yapılan bazı değerlendirmeler, komisyonun başarısı konusunda ilk günlerden itibaren bazı kaygıların olduğunu bize göstermektedir. Örneğin Ömer Rıza Doğrul, makalesinde Uzlaştırma Komisyonu'nun, Kudüs'ün BM yönetiminde uluslararası yönetim altına alınması teklifinin, Kudüs'ü işgal etmiş bulunan Ürdün ve İsrail tarafından şiddetle eleştirildiğine, BM'nin kutsal mekanların uluslararası yönetim altına alınması kararını zorla uygulama hakkına sahip olduğuna; ancak BM'nin silahlı kuvveti bulunmadığına, bu nedenle yeni bir plan hazırlanmasının zorunluluk olduğuna dikkate çekmiştir⁵².

47 NA, FO, 424/289/R11929/1012/, 16 Aralık 1949.

48 *Türk Dış Politikası*, s. 639-640.

49 Aiel Liél – Can Yirik, *Türkiye-İsrail İlişkileri*, İstanbul Kültür Üniversitesi, Global Political Trends Center, İstanbul 2010, s. 16; Gencer Özcan, *Türkiye İsrail İlişkilerinde Dönüşüm: "Güvenliğin Ötesi"*, TESEV Yayınları, İstanbul 2005, s. 15.

50 Kürkçüoğlu, s. 30-31.

51 NA, FO, 424/289/E592/1017/31G, 11 Ocak 1949.

52 *Aydın Tarihi*, 3 Aralık 1948.

Türkiye, Uzlaştırma Komisyonu'nun kuruluşuna itiraz eden Arap ülkelerinin yanında hareket etmeyerek artık Filistin meselesinde Arap ülkelerinin tezlerinden uzaklaştığını göstermiştir. Komisyon çalışmaları boyunca da Türkiye, Arapları destekleyen tutumdan hızla uzaklaşarak tarafsız bir siyaset izlemeyi sürdürmüştür⁵³. Türkiye'nin Filistin meselesindeki politikasındaki değişimde, Batılı ülkeler ile kurulan stratejik işbirliği kadar, I. Arap-İsrail Savaşı'nın başlaması ve yeni kurulan İsrail Devleti'nin Araplara karşı askeri üstünlük sağlaması rol oynamıştır. Türkiye'nin İsrail'e bakışını etkileyen en önemli unsurlardan biri İsrail'in askeri gücü olmuştur. Arapların I. Arap-İsrail Savaşı'nda gösterdikleri zayıflık, İsrail'in ortaya koyduğu başarı, Türkiye'de İsrail'e yönelik bir hayranlık oluşmasında etkili olmuştur⁵⁴. Türkiye'nin Uzlaştırma Komisyonu'na üye olması, aynı zamanda Filistin meselesinde Arap tezlerinden uzaklaşmanın ilk somut göstergesi olmuştur⁵⁵.

Lozan Konferansı

Uzlaştırma Komisyonu, Türkiye Temsilcisi Hüseyin Cahit Yalçın, Fransa Temsilcisi Claude de Boisanger ve ABD temsilcisi adına ABD'nin Bern elçisi Vincentdan'dan oluşan üyeleri ile 17 Ocak 1949'da Cenevre'de Milletler Sarayı'nda ilk toplantısını yapmıştır⁵⁶. Toplantıya başlamadan önce Filistin'e barış gelmesi için hayatını feda eden Kont Bernadotte anılmıştır. Uzlaştırma Komisyonu çalışmalar esnasında başkanlık görevinin dönüşümlü yapılmasına karar vermiş, ilk olarak bu göreve Türkiye'yi komisyonda temsil eden Yalçın getirilmiştir. Ardından Uzlaştırma Komisyonu, BM'de alınan karar uyarınca resmi merkezini Kudüs'te kurmak için 24 Ocak 1949'da çalışmalara başlamıştır. Ayrıca komisyon başkanının gerekli oldukça çalışmalar hakkında tebliğler yayınlaması kararlaştırılmıştır⁵⁷. Kudüs'teki büro ise İsrail ve Araplar tarafından bölünmüş olan şehirde Hükümet Binası'nda açılmıştır. Bina çatışmalarda ağır hasar görmüş bir binaydı. Bu nedenle bu iş için pek de uygun değildi. Yine de Uzlaştırma Komisyonu'nun resmi çalışmalarını yürütebileceği bir odası vardı⁵⁸. Kudüs'ün, Uzlaştırma Komisyonu tarafından merkez olarak seçilmesi tesadüfi değildi. BM, Bernadotte'nin öldürülmesine tepki olarak burayı seçmiştir. Kudüs'teki ofis BM güçleri tarafından korunacaktı. Katipler de dahil olmak üzere 87 kişi buradaki ofiste istihdam edildi⁵⁹.

BM Güvenlik Konseyi'nin 29 Aralık 1948'de taraflara ateşkes çağrısında bulunmasının ardından Mısır ve İsrail arasındaki çatışmalar durmuş ve iki taraf 13

53 *Türk Dış Politikası*, s. 639-640.

54 Amicam Nachmani, *Israel, Turkey and Greece - Uneasy Relations in the East Mediterranean*, Taylor & Francis e-Library, Londra 2005, s. 6.

55 Özcan, *a.g.e.*, s. 12.

56 *Ayin Tarihi*, 20 Ocak 1949.

57 *Ayin Tarihi*, 20 Ocak 1949.

58 Clark, *a.g.e.*, s. 203; *New York Times*, 28 Ocak 1949, s. 6.

59 Clark, *a.g.e.*, s. 200; Hurewitz, *a.g.m.*, s. 492-493.

Ocak 1949'da Rodos'ta Ralph Bunche aracılığıyla mütareke görüşmelerine başlamıştır. Önce Mısır ardından Ürdün, Lübnan ve Suriye ile İsrail arasında mütareke anlaşması yapılmıştır⁶⁰. Rodos'taki mütareke görüşmeleri sonrası taraflar mütareke hattı belirlemişler; ancak bunun ülke sınırı olmayacağını ve saldırgan eylemlerden uzak duracaklarını kabul etmişlerdir⁶¹.

Arap ülkeleri ile İsrail arasında mütareke görüşmeleri devam ederken Uzlaştırma Komisyonu Bernadotte'nin yöntemini izleyerek Arap ülkeleri başkentlerinde doğrudan görüşmeler yapmıştır. Uzlaştırma Komisyonu Türkiye temsilcisi Yalçın, 27 Ocak 1949'da Tel Aviv'e gitmiş, oradan Kudüs'e geçmiştir⁶². Yalçın ve Fransa Temsilcisi Boisanger, 7 Şubat 1949'da Eriha'ya giderek buradaki mülteci kampını ziyaret etmişlerdir. Komisyon üyeleri 20 Şubat'ta ise Amman'a geçmişlerdir⁶³. Ayrıca aynı Uzlaştırma Komisyonu 8 Şubat 1949'da İsrail Dışişleri Bakanı Moche Shertok ile Arap mülteciler meselesini görüşmüştür⁶⁴. 21 Mart 1949'da ise Beyrut'ta Mısır, Ürdün, Lübnan, Suriye temsilcileri ile yapılan görüşmenin ardından görüşmelerin iki taraf için de tarafsız bir yer olarak Lozan'da yapılması kararı alınmıştır⁶⁵.

Lozan'a gelindiğinde Araplar ve İsrail arasında mütareke yapılmıştı; ancak her iki taraf da yapılan mütareke anlaşmalarını farklı şekilde yorumluyordu. Uzlaştırma Komisyonu'nun görevi bu farklı yorumları bağdaştırmak, ardından bir barış anlaşması yapılmasını sağlamaktı⁶⁶. Bu nedenle Lozan'da yapılacak konferans öncesinde Beyrut'ta yapılacak görüşmeler büyük önem taşıyordu. Görüşmelerde Arap ülkelerini, Yüksek Arap Komitesi Başkanı sıfatıyla Eski Kudüs Müftüsü Hacı Emin El Hüseyin temsil etmiştir⁶⁷. 22 Mart 1949'da Arap liderler ile Uzlaştırma Komisyonu arasında Beyrut'ta gerçekleşen konferans iyimser bir atmosferde başlamıştır. Fransız Delegeşi Claude Boissanger'in konuşması ile açılan konferansta, Arap temsilciler, mültecilerin yerlerine iadesi konusunda ısrarcı davranınca konferansın ana gündemi Arap mülteciler olmuştur⁶⁸. Uzlaştırma Komisyonu, Avrupa'da İsrail ile bir barış konferansı yapmayı önermiş; fakat Arap ülkelerinin temsilcileri bu teklifi hemen reddetmiştir. Arap temsilciler Uzlaştırma Komisyonu ile sadece mülteciler meselesini konuşacaklarını, bu konu halledilmeden İsrail ile barış görüşmelerine

60 Kürkcüoğlu, *a.g.e.*, s. 25-28.

61 Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 101.

62 *Ayin Tarihi*, 27 Ocak 1949.

63 *Ayin Tarihi*, 20 Şubat 1949.

64 *Ayin Tarihi*, 8 Şubat 1949.

65 Clark, *a.g.e.*, s. 203.

66 Recep Öztürk, *Batı Faktörünün Etkisinde Türkiye-İsrail İlişkilerinin Politikası*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2004, s. 24.

67 *Ayin Tarihi*, 8 Mart 1949., The Palestine Post, 7 Nisan 1949.

68 *Ayin Tarihi*, 22 Mart 1949.

başlamayacaklarını açıklamışlardır⁶⁹. Kısa süre sonra Araplar bu ısrarcı tutumlarını bir kenara bırakarak Beyrut'taki görüşmelerde faydacı ve esnek bir diplomasi izlemişlerdir. Uzlaştırma Komisyonu da Lozan'da yapmayı düşündüğü konferans öncesi İsrail'i ilke olarak mültecilerin geri dönmelerine ikna etmeye çalışmıştır. Ancak İsrail, bu konunun yapılacak barış anlaşmasının bir parçası olduğunu söyleyerek geri adım atmamıştır. Irak hariç Mısır, Ürdün, Lübnan ve Suriye, mültecilerin geri dönüşü konusundaki katı tutumlarını biraz gevşetince Lozan'da yapılacak konferansın önü açılmıştır⁷⁰.

Uzlaştırma Komisyonu, Arap ülkelerinin temsilcileri ile görüşmelerini tamamlamasının ardından başta mülteciler meselesi ve diğer konular ile ilgili 27 Nisan 1949'da Lozan'da bir konferans düzenlemiştir. Komisyon, toplantının amacının; Arap ve İsrail tarafı ile yapılacak görüşmeler sonrası Filistin meselesine kesin bir çözüm getirmek ve kalıcı bir barış sağlamak olduğunu belirtmiştir. Komisyon sözcüsü, Lozan'ın uzlaşma görüşmeleri için büyük bir fırsat olduğunu, iki tarafın da Uzlaşma Komisyonu ile işbirliği yapmak konusunda isteklerini açık bir şekilde ifade ettiklerini hatırlatmıştır⁷¹.

Araplar, Uzlaştırma Komisyonu ile yürütülen müzakerelere herhangi bir sıfat vermezken; İsrail bu görüşmeleri "barış konferansı olmasa bile bir mütareke sonrası konferansı" olarak adlandırmıştır⁷². Arap ülkeleri İsrail ile doğrudan görüşmemek kararını inatla ve uyum içinde Lozan'da da tekrarlamışlardır. Bu nedenle Lozan'da Uzlaştırma Komisyonu iki taraf ile ayrı ayrı görüşmüştür. Ancak Arap ve İsrail delegeleri Lozan'da aynı otelde kalmışlardır. Bu esnada gizli bir şekilde gayri resmi olarak doğrudan bazı görüşmeler yapılmıştır⁷³. Lozan'da I. Arap-İsrail Savaşı sonrası ortaya çıkan üç temel problem; 1) Arap mülteciler sorunu, 2) Kudüs'ün statüsü, 3) Savaş sonrası sınırların çizilmesi meselesi konuşulmuştur⁷⁴.

Bu konular içinde özellikle mülteciler sorunu büyük önem taşıyordu. Çünkü Uzlaştırma Komisyonu kurulurken alınan kararın 11. paragrafı yurtlarına dönüp "komşuları ile barış içinde yaşamak isteyen" mültecilerin yurtlarına dönmelerinin sağlanması ile ilgiliydi. Bu nedenle Mayıs - Temmuz 1949'da Lozan'da yürütülen Arap-İsrail görüşmelerinde mülteciler meselesi üzerinde ısrarla duruldu⁷⁵. 12 Mayıs 1948'den itibaren komisyon tüm dikkatini iki tarafın kabul edebileceği bir protokol

69 *Ayın Tarihi*, 25 Mart 1949.

70 Saadia Touval, *The Peace Brokers Mediators in the Arab-İsraili Conflict 1948-1979*, Princeton Üniverstiy Press, Princeton 1982, s. 76-82.

71 *The Times of India*, 30 Temmuz 1949.

72 *Ayın Tarihi*, 3 Mayıs 1949.

73 Clark, *a.g.e.*, s. 205-206; Touval, *a.g.e.*, s. 83.

74 Kürkçüoğlu, *a.g.e.*, s. 25-28.

75 Terry M. Rempel, "The United Nations Conciliation Commission for Palestine, Protection, and a Durable Solution for Palestinian Refugees", *BADIL*, Issue No. 5, June 2000, s. 3.

hazırlama üzerine verdi. 1947 tarihli Taksim Planı çıkış noktası alınarak hazırlanan Lozan Protokolü, Uzlaştırma Komisyonu'nun en önemli başarısı oldu. Arap ülkeleri Filistin'in paylaşılmasını temel prensipleri olarak kabul ettiler. Ancak Araplar bu protokole dayanarak mültecilerin hemen yerlerine dönmesi gerektiğini söylerken, İsrail ise bunu savaş ile kazandığı toprakları protokole dayanarak iade etmemek için gerekçe gördü⁷⁶. Mısır bu karar üzerine ülkesindeki mültecileri küçük gruplar halinde hava yolu ile Kudüs'e dahi göndermeye başlamıştır⁷⁷.

İki ay süren müzakereler, mülteciler meselesi nedeniyle çıkmaza girdi ve 25 Haziran 1949'da görüşmeler kesintiye uğradı. Konferansın başarısızlıkla sonuçlanmasında İsrail'in tutumu belirleyici oldu. Çünkü İsrail masanın karşısında bir Arap delegasyonunu reddediyor, Arap ülkeleri ile ayrı ayrı anlaşmalar yapmak istiyordu⁷⁸. Bu arada Arabulucu Bunche 27 Temmuz 1949'da Güvenlik Konseyi'ne sunduğu raporda I. Arap-İsrail Savaşı'nın askeri aşamasının sona erdiğini duyurdu⁷⁹.

Lozan'da İsrail, mültecilerin geri dönmesi konusunda ABD ve Batılı ülkelerin yönlendirmesiyle bazı adımlar attı. İsrail mülteciler meselesinin çözümü için öncelikle toprak meselesinin çözümünü istedi. Arap ülkeleri İsrail ile barış yapmak anlamına gelen bu şartı kabul etmediler. İsrail bu defa 100.000 mülteciyi kabul edebileceğini; ancak bunun için geri kalan mültecilerin, Arap ülkeleri tarafından kabul edilmesini şart koştu. İsrail açık bir şekilde güvenlik ve ekonomik sosyal sorunlar nedeniyle sınırlı sayıda da olsa mülteciyi kabul edeceğini açıkladı. Ancak Araplar bu öneriyi reddettiler. Lozan Konferansı'nın ardından Uzlaştırma Komisyonu tarafından BM Genel Kurulu'na sunulan rapor ile 8 Aralık 1949'da 302/4 sayılı karar alındı. Mülteciler konusunda alınan 22 maddelik karar ile Filistinli mültecilere 1950 yılı için 33.700.000 dolarlık yardım yapılması karara bağlandı. Ayrıca İsrail'e mülteciler konusunda 11 Aralık 1948'de alınan karar hatırlatılarak buna uyması istendi. Bunun yanında BM Filistinli Mültecilere Yardım Teşkilatı kuruldu⁸⁰.

BM Filistinli Mültecilere Yardım Teşkilatı, Lozan görüşmelerinin çıkmaza girdiğinin anlaşılması üzerine ABD'nin girişimiyle kurulmuştur. Teşkilat, Uzlaştırma Komisyonu'nun bir alt birimi olarak kurulmasına rağmen çalışmalarını ondan bağımsız yürüttü. Bölgenin ekonomik kalkınmasıyla ilgili bir program hazırladı. Aslında teşkilat hem çalışma şekli hem de raporları ile artık mültecilerin Filistin'e kitlesel bir dönüşünün mümkün olmadığını, mülteci probleminin ancak Arap ülke-

76 Clark, *a.g.e.*, s. 205-206; Touval, *a.g.e.*, s. 83.

77 *Milliyet*, 24 Mayıs 1950.

78 Öztürk, *a.g.e.*, s. 24.

79 Kürkçüoğlu, *a.g.e.*, s. 25-28.

80 Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 107-108; Touval, *a.g.e.*, s. 83.

lerinde mültecilerin yeniden hayat kurması ile çözüleceği yönündeki Uzlaştırma Komisyonu'nun görüşünü yansıtıyordu⁸¹. Tüm bu gelişmeler yaşanırken, İsrail parlamentosu 19 Aralık 1949'da Kudüs'ü başkent ilan etti⁸².

Uzlaştırma Komisyonu'nun Lozan'da yapacağı toplantıda Türkiye'yi Yalçın ve danışman olarak da Orhan Eralp temsil etmiştir⁸³. Ayrıca 23 Ağustos 1949'da komisyona bağlı olarak Orta Şark İktisadi Tetkik Heyeti kurulmuştur. Başkan ve killiğine Bayındırlık Bakanlığı Elektrik İşleri Etüt Dairesi Umum Müdürü Cemil Gökçen, Bakanlar Kurulu kararıyla atanmıştır⁸⁴. Uzlaştırma Komisyonu'na bağlı olarak kurulan Filistin Mültecileri İstişare Komisyonu'na ise İstanbul Milletvekili Refet Bele getirilmiştir. Bele bu göreve 22 Şubat 1961'e kadar devam etmiş, onun ardından Şahap Gürler bu göreve atanmıştır⁸⁵.

Uzlaştırma Komisyonu'nun Arap-İsrail anlaşmazlığına son vermek için ilk yılında yaptığı çalışmalar Türk basını tarafından da ilgi ile takip edilmiştir. Gazeteci Asım Us'a göre Araplar, BM Güvenlik Konseyi'nin ateşkes çağrısına uyararak ve Uzlaşma Komisyonu ile temasa geçerek daha fazla kan dökülmesini istemediklerini göstermişlerdi. Us, 7 Ocak 1949'daki yazısında artık kangren haline dönüşen bu meselenin Uzlaştırma Komisyonu tarafından çözülmesinin sadece Orta Doğu değil dünya barışına önemli bir hizmet olduğunu belirtmiştir⁸⁶.

Uzlaştırma Komisyonu'nun çalışmaları devam ederken Türkiye'nin İsrail'i tanıması gündeme gelmiştir. Aslında İsrail Devleti'nin kurulduğu günlerde Türk basınında İsrail'e yönelik bakış açısında önemli değişimler kendini yavaş yavaş göstermeye başlamıştır. Basında iki tarafın en kısa zamanda uzlaşmasını tavsiye eden yazılarda Araplardan "kardeşlerimiz" diye söz edilirken, İsrail'den "Yahudi dostlarımız" diye bahsediliyordu⁸⁷. Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak, France Presse 17 Şubat 1949'da verdiği demeçte Uzlaştırma Komisyonu'nda ABD, Fransa ve Türkiye'nin birer temsilci ile görev yaptığını ve üç ülkenin Filistin meselesinin çözümünde özel ve ortak sorumluluk taşıdığına dikkat çekmiştir. İsrail'in Türkiye tarafından ne za-

81 Touval, *a.g.e.*, s. 84. *Milliyet*, 24 Mayıs 1950.

82 Alptekin Dursunoğlu, *Stratejik İttifak Türkiye-İsrail İlişkilerinin Öyküsü*, Anka Yayınları, İstanbul 2000, s. 32.

83 BCA, Fon Kodu: 030-18-01-02, Yer Adı: 121-95-15, 13 Ocak 1950.

84 BCA, Fon Kodu: 030-18-01-02, Yer Adı: 126-66-14, 23 Ağustos 1949.

85 Ceyhun Demirkollu, *1948-1983 Dönemi Türkiye-İsrail Siyasi İlişkileri*, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Manisa 2016, s. 57-58; BCA, Fon Kodu: 030-18-01-02, Yer Adı: 122-2-5, 8 Nisan 1950; BCA, Fon Kodu: 030-18-01-02, Yer Adı: 158-43-19, 22 Şubat 1961.

86 *Ayin Tarihi*, 7 Ocak 1949; *Yeni Gazete*, 7 Ocak 1949. BCA, Fon Kodu: 030-18-01-02, Yer Adı: 122-2-5, 8 Nisan 1950; BCA, Fon Kodu: 030-18-01-02, Yer Adı: 158-43-19, 22 Şubat 1961.

87 Mücahit Düzgün, *Türk Kamuoyunda İsrail 1948-1973*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir 2006, s. 170-172; *Ulus*, 15 Mayıs 1948.

man tanınacağı ile ilgili soruya Sadak, Türkiye'nin Uzlaştırma Komisyonu'ndaki görevi devam ederken bu yönde adım atmayacağını, bunun hem Araplar hem İsrail için daha faydalı olacağını söylemiştir. Sadak ayrıca kendisine İsrail Devleti'nin sınırları hakkındaki düşünceleri sorulunca bunun Uzlaşma Komisyonu'nun çalışmaları sonucunda belli olacağını belirtmiştir⁸⁸. Sadak 28 Şubat 1949'da Ankara'da basın mensuplarının Türkiye'nin İsrail devletini ne zaman tanıyacağı ile ilgili soruya, İsrail devletinin vaka olarak var olduğunu, Arap temsilcilerin İsrail ile görüştüğünü, 30'dan fazla devletin İsrail'i tanıdığını ancak Türkiye'nin Uzlaştırma Komisyonu'ndaki görevini daha iyi bir şekilde yerine getirmek için şu anda bu karardan uzak durduğunu tekrarlamıştır⁸⁹. Sadak'ın bu açıklamalarının üzerinden bir ay geçmeden Türkiye, 24 Mart 1949'da İsrail Devleti'ni resmen tanımıştır⁹⁰.

Lozan'da düzenlenen görüşmelerden sonuç alınamaması Uzlaştırma Komisyonu'nun motivasyonunu olumsuz yönde etkilemiştir. Bu süreçte komisyonun başarısına yönelik beklenti azaldıkça hükümetler delegelerin yetkilerini arttırmıştır. 1950 yılına gelindiğinde, delegeler hükümetleri ile düzenli görüşmeler yapmamaya ve düzenli toplanmamaya başlamıştır⁹¹.

Uzlaştırma Komisyonu 1950 yılının ilk aylarında Arap başkentleri ve İsrail'e bir dizi ziyarette bulunarak çalışmalarına devam etmiştir. Bosinnger bu ziyaretler sonrası yaptığı açıklamada yaptıkları görüşmelerin olumlu sonuçlar doğuracağına inandıklarını belirtmiş ve Arapların, Uzlaştırma Komisyonu ve çalışma yöntemine itirazı olmadığını açıklamıştır⁹². İsrail hükümeti de 10 Mayıs 1950'de yaptığı açıklamada barışı sağlamak için Uzlaştırma Komisyonu ile işbirliği yapmaya her zaman hazır olduğunu açıklamıştır⁹³.

Uzlaştırma Komisyonu, kurulduğu andan itibaren Cenevre'de yürüttüğü çalışmalarına Ağustos 1950'den itibaren Kudüs'te devam edeceğini açıklamıştır⁹⁴. Komisyon üyeleri 14 Ağustos 1950'de Amman'da Ürdün Dışişleri Bakanı ile yaptıkları görüşmede mültecilere yapılacak yardım hakkında planlarını sunmuşur⁹⁵. 27 Eylül 1950'de Ortadoğu ülkeleri ile Cenevre'de gerçekleştirilen bir dizi görüşme sonrası hazırlanan ilk raporunda Uzlaştırma Komisyonu, Araplar ile İsrail arasında barış için halen umutlu olduğunu BM'ye bildirmiştir⁹⁶. Ancak Uzlaştırma Komisyonu ile Sovyetler Birliği aynı fikri taşımamaktadır. Sovyetler Birliği, 7 Aralık

88 *Ayn Tarihi*, 17 Şubat 1949.

89 *Ayn Tarihi*, 28 Şubat 1949.

90 BCA, Fon Kodu: 030-18-01-02, Yer Adı:118-108-3, 24 Mart 1949.

91 Clark, *a.g.e.*, s. 198-200.

92 *New York Times*, 18 Nisan 1950.

93 *Milliyet*, 10 Mayıs 1950.

94 *Milliyet*, 12 Temmuz 1950.

95 *Milliyet*, 15 Ağustos 1950.

96 *Milliyet*, 28 Eylül 1950.

1950'de BM'ye Uzlaştırma Komisyonu'nun dağıtılması yönünde teklif dahi vermiştir. Sovyetler Birliği BM Temsilcisi Semeon Tazraphin bu konuda yaptığı açıklamada komisyonun uzlaştırıcı bir görev üstlenmediğini hatta uygulama ve raporları ile Arap-İsrail anlaşmazlığını daha da derinleştirdiğini; bu nedenle görevine son verilerek dağıtılmasını istemiştir⁹⁷.

Tevfik Rüştü Aras'ın Türkiye Delegatesi Olarak Atanması

Uzlaştırma Komisyonu'ndaki çalışmaların oldukça sakin bir şekilde yürüdüğü 1950'de Türkiye'de iktidar değişmiş, Demokrat Parti (DP) dönemi başlamıştır. Bu iktidar değişikliği etkisini kısa sürede Uzlaştırma Komisyonu'nda da göstermiştir. Türkiye'yi Uzlaştırma Komisyonu'nda temsil eden o dönemde aynı zamanda Kars Milletvekili olan Yalçın, 22 Haziran 1950'de görevinden ayrılmış ve yerine Tevfik Rüştü Aras atanmıştır⁹⁸. Aslında Yalçın'ın istifası bir anda gerçekleşmiştir. Önce Yalçın'ın görevinden istifa ettiğine dair haberler yayılmış, hatta istifa dilekçesi Yalçın tarafından Dışişleri Bakanlığı'na gönderilmiştir. Ancak bu görevin iç politika ile bağlantısı olmadığından ve uluslararası kurumlarda Türkiye'ye yönelik olumsuz bir algı oluşmaması için bakanlık tarafından istifası kabul edilmemiştir⁹⁹. DP'nin bu kararının ardından Yalçın, Ulus gazetesinde DP hükümeti hakkında sert eleştiriler yayınlınca¹⁰⁰ Dışişleri Bakanlığı tarafından 14 Haziran 1950'de görevine son verilmiştir¹⁰¹.

Uzlaştırma Komisyonu'nda Türkiye delegeşi olarak atanan Aras, Atatürk döneminde dışişleri bakanlığı yapmış, Atatürk'ün ölümünün ardından kabineden uzaklaştırılmış tecrübeli bir siyasetçiydi. Aras, 1946 yılında CHP'den ayrılarak DP'ye katılmak istemiş ancak o dönemde Türkiye-Sovyetler Birliği işbirliğini destekleyici yazıları nedeniyle DP'den milletvekili adayı olarak gösterilmemiştir. Aras, komünist olduğundan şüphe duyulan ancak Truman Doktrinini açık bir şekilde destekleyen, İngiltere Büyükelçiliği ile dostça ilişkiler geliştiren bir isimdi¹⁰². Ayrıca DP'nin kuruluş sürecinde Celal Bayar ile yakın temas halinde bulunmuş, bu süreçte yapılan toplantılara ev sahipliği de yapmıştı. Ancak parti içinde sol eğilimli olmakla suçlanmış ve yeni parti içerisinde yer alamamıştı¹⁰³. Üstelik Filistin meselesi daha BM gündemine gelmeden önce bu konuda yazdığı makalelerinde Araplar ile Yahudiler arasındaki uzlaşının önemine dikkat çekmiş bir isimdi¹⁰⁴. Yeni Cumhurbaşkanı

97 *Milliyet*, 8 Aralık 1950.

98 BCA, Fon Kodu: 030-18-01-02, Yer Adı: 123-54-20, 22 Haziran 1950; BCA, Fon Kodu: 030-18-01-02, Yer Adı: 123-61-6, 30 Temmuz 1950.

99 *Milliyet*, 29 Mayıs 1950.

100 *Milliyet*, 14 Haziran 1950.

101 BCA, Fon Kodu: 030-18-01-02, Yer Adı: 123-54-20, 22 Haziran 1950.

102 NA, FO, 424/290/RK1012/1, 13 Kasım 1950.

103 Metin Toker, *DP'nin Altın Yılları (1950-1954)*, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1991, s. 52.

104 Tevfik Rüştü Aras, *Gazete Yazıları 1946-1947*, yay. haz. Melih Tınal, Buke Kitapları, İstanbul

Celal Bayar, DP'nin kuruluşunda Aras'ın önemli katkıları olduğunu düşünüyordu. Bu nedenle vefa göstergesi olarak Bayar tarafından Uzlaştırma Komisyonu Üyeliğine atanması sağlandı¹⁰⁵.

Aras, Uzlaştırma Komisyonu'nun Beyrut'ta Ağustos 1950'de yapacağı toplantılara katılarak görevine aktif bir şekilde başlamıştır¹⁰⁶. Orhan Eralp 30 Temmuz 1950'de Aras'ın yanına müşavir olarak Bakanlar Kurulu kararıyla atanmıştır¹⁰⁷. Beyrut'a giderken yabancı basın mensuplarına yaptığı açıklamada Aras; Orta Doğu'da barış ve istikrarın Türkiye için çok önemli olduğunu belirtmiş, dışişleri bakanlığı döneminde elde ettiği tecrübelerin Arap-İsrail anlaşmazlığının çözülmesi yönündeki çabalara katkı sunacağını umduğunu söylemiştir¹⁰⁸.

Aras'ın Uzlaştırma Komisyonu'ndaki görevi 5 Mart 1951 tarihine kadar sürmüştür. Görevden ayrılmış ancak 22 Nisan 1952'de New York'ta gerçekleşen toplantı da dahil olmak üzere toplantılarda Türkiye'yi temsil etmeye devam etmiştir. Onun ardından Uzlaştırma Komisyonu'nda daha çok Türkiye'nin Washington Büyükelçiliği'nde görevli olan Büyükelçi Müsteşarı Turgut Menemencioğlu gibi diplomatlar Türkiye'yi temsil etmiştir¹⁰⁹.

Aras'ın Uzlaştırma Komisyonu'nda görevlendirilmesinin ardından komisyon üyeleri 4-5 Eylül 1950'de Ankara'yı ziyaret etmiştir. Bu ziyaret 3 Kasım 1949'da Washington, 20 Şubat 1950'de Paris'e yani komisyon üyelerinin başkentlerine yapılan ziyaretin son durağı olmuştur. Türk hükümetinin daveti üzerine doğrudan görüşmeler yapmak için Kudüs'te devam eden toplantılar sona ermeden önce üyeler Ankara'ya gitmeye karar vermişlerdir¹¹⁰. Komisyon'un ziyareti esnasında Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü üyeler onuruna Dışişleri Bakanlığı'ndan üst düzey yetkililerin de katıldığı bir öğle yemeği vermiştir¹¹¹. Komisyon üyeleri şerefine ayrıca İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı Fahrettin Kerim Gökay tarafından 7 Eylül 1950'de Park Otel'de bir yemek verilmiştir. Burada basın mensuplarının sorularını yanıtlayan Komisyon başkanı ve ABD temsilcisi Palmer, komisyon çalışmaları hakkında şu anda bir açıklama yapmayacağını belirtmiştir. Palmer, Aras ile çalışmanın komisyona

2004, s. 68.

105 Toker, *a.g.e.*, s. 52.

106 *Milliyet*, 1 Ağustos 1950.

107 BCA, Fon Kodu: 030-18-01-02, Yer Adı: 123-61-6, 30 Temmuz 1950.

108 *Ayin Tarihi*, Ağustos 1950, s. 84; *Milliyet*, 1 Ağustos 1950.

109 <https://www.un.org/unispal/document/expression-of-appreciation-for-messrs-azcarate-andersen-of-the-refugee-offic-implementation-of-ga-resolution-512-vi-of-26-january-uncp-277th-meeting-new-york-summary-record/> (Erişim Tarihi: 10 Aralık 2018)

110 United Nations General Progress Report and Supplementary Report of the United Nations Conciliation Commission for Palestine, Covering the period from 11 December 1949 to 23 October 1950, General Assembly Official Records: Fifth Sesion Supplement, New York, 1951. A/1367/Rev.1 of 23 October 1950.

111 *Milliyet*, 6 Eylül 1950.

büyük katkı sağladığını söylemiş, süreç konusunda daima iyimser olduklarını ve diğer üyeler ile birlikte 2 Ekim 1950'de BM'de raporu sunacaklarını açıklamıştır¹¹². Bu ziyaretin ardından komisyon 2 Ekim 1950'de Lake Success'te buluşmak üzere görüşmelere ara vermiştir¹¹³.

Paris Barış Konferansı

Uzlaştırma Komisyonu 1951 yılında çalışmalarına rutin bir şekilde başlamıştır. BM'ye 15 Mart 1951'de 9. İlerleme Raporunu sunmuş ve çalışmalarına 23 Nisan 1951'e kadar ara vermiştir¹¹⁴. Lozan Konferansı'nın ardından bu defa Paris'te bir barış konferansı için hazırlıklara başlanmıştır. Paris'te yapılacak olan konferans için taraflara çağrı yapıldığında ilk ciddi kriz yine Arap ülkelerinin İsrail ile doğrudan görüşme yapmama ilkesi nedeniyle yaşanmıştır. Arap Birliği Genel Sekreterliği 15 Ağustos 1951'de yaptığı açıklamada, 10 Eylül 1951'de Paris'te Uzlaştırma Komisyonu toplantısına Arap ülkelerinin İsrail temsilcisi ile aynı masada oturmama şartı ile katılma kararı aldığını açıklamıştır¹¹⁵.

Uzlaştırma Komisyonu tarafından yürütülen konferans 10 Eylül 1951'de komisyonun önce Arap ülkeleri temsilcileri, ardından İsrail temsilcisi ile yaptığı görüşmelerle başlamıştır. 17 Eylül 1951'de önce Arap ülkelerinin temsilcileri ardından İsrail temsilcisi ile toplantı yapılmış; bu toplantıda komisyon 5 maddelik yeni bir barış planı sunmuştur. Bu planın öncelikli hedefi taraflar arasındaki ekonomik meselelerle ilgili ihtilaflara çözüm getirmek, böylece yeni bir silahlı çatışmanın önüne geçmek olmuştur. Ayrıca planda 1948'de meydana gelen I. Arap-İsrail Savaşı'nda göç etmek zorunda kalan mültecilerin durumu ve bu sorunun çözümü için öneriler sunulmuştur¹¹⁶.

İsrail adına Paris Konferansı'na katılan Ely Palmer, 29 Eylül 1951'de yaptığı açıklamada Araplar ile İsrail arasında bir saldırmazlık anlaşması yapılması yönünde proje hazırladıklarını, ancak bunu henüz Uzlaştırma Komisyonu'na resmen sunmadıklarını açıklamıştır¹¹⁷. İsrail, Filistin meselesinin tek ve kesin çözümü olarak gördüğü önerisini 5 Ekim 1951'de Uzlaştırma Komisyonu'na sunmuş ve Arap ülkeleri ile saldırmazlık anlaşması yapmaya hazır olduğunu bildirmiştir. İsrail'in teklifi, Uzlaştırma Komisyonu tarafından Mısır, Ürdün, Lübnan ve Suriye

112 *Milliyet*, 8 Eylül 1950.

113 United Nations General Progress Report and Supplementary Report of the United Nations Conciliation Commission for Palestine, Covering the period from 11 December 1949 to 23 October 1950, General Assembly Official Records: Fifth Sesion Supplement, New York, 1951. A/1367/Rev.1 of 23 October 1950.

114 *Milliyet*, 16 Mart 1951.

115 *Ayn Tarihi*, 15 Ağustos 1951.

116 *Milliyet*, 18 Eylül 1951.

117 *Milliyet*, 30 Eylül 1951.

temsilcilerine iletilmiş¹¹⁸, Arap Birliği bu teklifi 5 Ekim 1951'deki toplantısında reddetmiştir¹¹⁹.

Paris Konferansı'nda İsrail, Arap ülkeleri ile doğrudan müzakereler başlamadan konferansta herhangi bir ilerleme kaydedilemeyeceğine dikkat çekmiş, taraflar arasında yapılacak saldırmazlık anlaşmasının, esas barış anlaşmalarının zeminini oluşturacağını söylemiştir. Araplar ise İsrail'in mültecilerin yerlerine geri dönüşünü kabul etmesine kadar doğrudan görüşmelerin başlayamayacağını tekrarlamıştır¹²⁰. Uzlaştırma Komisyonu tarafından organize edilen Paris Konferansı da başarısızlıkla sonuçlanmış, görüşmeler 20 Kasım 1951'de resmen sonlandırılmıştır.

Paris Konferansı'nın ardından BM Genel Kurulu Özel Siyasi Komitesi, Uzlaştırma Komisyonu'nun 10. İlerleme Raporu'nu görüşmek üzere 20 Kasım 1951'de toplanmıştır. Komite Başkanlığına BM Türkiye daimî delegesi Selim Sarper getirilmiştir¹²¹. Uzlaştırma Komisyonu'nun raporu Siyasi Komite'nin ardından 7 Aralık 1951'de BM Genel Kurulu'na gönderilmiştir. Rapor, 7 Ocak 1952'de Fransız delegesi ve komisyon başkanı Leon Marchal tarafından okunmuştur. Fransız delegesi, komisyon çalışmalarının başarısızlığını belirterek Uzlaştırma Komisyonu'nun Kudüs'ten New York'a taşınmasını istemiştir. Raporla Arap-İsrail çatışmasının tüm Orta Doğu'da BM'ye karşı bir meydan okuma haline geldiğine dikkat çekilmiş ve soruna BM'de çözüm bulunması gerektiği vurgulanmıştır. BM'nin desteği ve arabuluculuğu ile taraflar arasında doğrudan müzakere ve sonrasında genel bir anlaşma yapılması tavsiye edilmiştir¹²².

Ardından Uzlaştırma Komisyonu üyesi Türkiye, ABD, Fransa temsilcileri ve İngiltere tarafından hazırlanan karar tasarısı görüşülmüştür. ABD'nin Uzlaştırma Komisyonu delegesi Philip Jessup tarafından savunulan öneride taraflar arasındaki anlaşmazlığın “adalet ve realizm havası içinde ve mütekabilen bir feragat esasları üzerinde” inşa edilmesi tavsiye edilmiş; ayrıca Uzlaştırma Komisyonu'nun Kudüs yerine New York'ta BM merkezinde toplanması, aynı zamanda komisyonun Kudüs'te temsilci bulundurması, komisyon üyelerinin isim isim tayin edilmesi yerine komisyona dahil olan ülke temsilcileri arasından seçilmesi; komisyon raporunun BM Genel Kurulu'na değil de Genel Sekreterliği'ne sunulması ve Türkiye, ABD, Fransa'dan oluşan komisyona İngiltere'nin de dahil edilmesi önerilmiştir. Yeni tasarı ile Uzlaştırma Komisyonu'nun Filistin meselesinin sadece siyasi boyutu ile ilgilenmesi öngörülmüştür¹²³.

118 *Ayın Tarihi*, 5 Ekim 1951; *Milliyet*, 6 Ekim 1951.

119 *Milliyet*, 5 Ekim 1951.

120 *New York Times*, 21 Eylül 1951.

121 *Ayın Tarihi*, 18 Ekim 1951.

122 Touval, *a.g.e.*, s. 86; *Ayın Tarihi*, 7 Aralık 1951.

123 *Milliyet*, 7 Ocak 1952; *Milliyet*, 9 Ocak 1952.

Görüşmede Lübnan Dışişleri Bakanı bu rapora ve tasarıya itiraz etmiş, her ikisinde de İsrail'in Arap mülteciler meselesinde BM tarafından alınan kararlara uymamasının yeterince vurgulanmadığını belirtmiştir. Komisyon başkanı Fransa temsilcisi ise komisyonun uzlaşma arayışı içinde olduğu sürece tarafların emrinde olacağını vurgulamıştır. Komisyonda söz alan Türkiye delegesi İlhan Savut anlaşmazlıkların çözülmesinin önemine dikkat çekerek “Her şeyden evvel şurası muhakkaktır ki, Orta Doğu memleketleri, dünyanın bu bölgesinde devamlı barış şartları kurulmadıkça buranın iktisadî ve içtimaî kalkınmasına bütün gayret ve enerjilerini hars edemeyeceklerdir” demiştir. Ardından Savut, “Bu Komisyon, Birleşmiş Milletler tarafından kendisine tevdi olunan vazifeyi, mümkün olan bütün metot ve usulleri kullanarak ifa etmeye çalışmıştır. Ancak şunu esefle kaydetmek isterim ki müsait olmayan siyasî şartlar dolayısıyla Komisyonun gayretleri akim kalmıştır” demiş ve “Türk heyeti, Fransa, İngiltere ve Birleşik Amerika ile müştereken, Filistin meselesinin âdilâne bir şekilde halli için Birleşmiş Milletlerce şimdiye kadar sarf edilen gayretlere devam edilmesi gayesini istihdaf eden kısa ve aynı zamanda basit bir karar sureti tasarısı sunmuş bulunmaktadır. Karar sureti tasarısında bilhassa Filistin meselesinin memnunluk verici ve âdilâne bir şekilde halli yolunda Genel Kurul tarafından evvelce vazedilen prensiplerin tekrar teyidinde çalışılmıştır” demiştir. BM’de Siyasi Komite, görüşmelerine 14 Ocak 1952’de devam etmiş karar tasarısına Kanada’nın teklifi ile Uzlaştırma Komisyonu’nun başarıya ulaşmamasında ve anlaşmaya varılamamasında en büyük sorumluluğun ilgili hükümetlerde olduğu vurgusu eklenmiştir. Görüşmede söz alan Sovyetler Birliği BM temsilcisi, Siyasi Komiteye, Uzlaştırma Komisyonu’nun lağvını isteyen bir karar tasarısı teklif etmiş ve komisyonun devamını öngören teklifleri reddetmiştir. İsrail ise Sovyetler Birliği’nin komisyonun lağvına yönelik teklifine destek vermiş, Uzlaştırma Komisyonu yerine merkezi New York olan ve aynı üyelerden oluşan bir Danışma Komisyonu kurulmasını teklif etmiştir. Türkiye ve üç Batılı ülke tarafından hazırlanan karar tasarısı ile Sovyetler Birliği tarafından hazırlanan ve Uzlaştırma Komisyonu’nun lağvedilmesini isteyen tasarı tartışılmaya devam etmiş, Batılı ülkeler tarafından sunulan tasarı Yunanistan ve Avustralya tarafından desteklenirken Sovyetler Birliği temsilcisi tarafından Uzlaştırma Komisyonu şiddetle eleştirilmiştir. Irak temsilcisi Fadıl Cemali ise İsrail delegesine uzun bir cevap verdikten sonra Uzlaştırma Komisyonu’nu eleştirerek onu İsrail’in tehcir politikasını desteklemekle itham etmiştir. Sonuçta alınan kararda tarafların anlaşmazlıkları çözmek için ısrarla müzakereye davet edilmesi tavsiye edilmiş ve Uzlaştırma Komisyonu’nun kendine verilen görevi yerine getirme imkanına sahip olmadığı açıklanmıştır¹²⁴.

Uzlaştırma Komisyonu Türkiye temsilcisi Aras, komisyon raporunun BM’ye sunulmasının ardından 29 Aralık 1951’de Türkiye’ye dönmüştür. Aras, basına ver-

124 *Ayın Tarihi*, 7 Ocak 1952; *Milliyet*, 7 Ocak 1952.

diği demeçte verilen raporun Siyasi Komite’de olduğunu, Ocak 1952 sonuna doğru müzakere edilmek üzere BM Genel Kurulu’nda tekrar gündeme alınacağını söylemiştir. Aras ayrıca Genel Kurul’daki görüşmelerin komisyonun dönem başkanı Fransa delegesi tarafından takip edileceğini belirterek, Uzlaştırma Komisyonu’nun Paris Konferansı’nda da başarı elde edemediğini, bunun sebeplerinin raporda belirtildiğini açıklamıştır. Aras komisyonun dağıtılmayacağını ancak daha verimli çalışması için biçim değiştireceğini ifade etmiştir¹²⁵.

BM’de yapılan görüşmelerde Uzlaşma Komisyonu’nun çalışmalarına devam etmesi ve mülteciler için 250 milyon dolarlık bir bütçenin oluşturulması teklif edilmiştir. Görüşmelerde BM Filistinli Mültecilere Yardım Komisyonu’nun son raporunda 1951 yılı ortasına gelindiğinde kayıtlı mülteci sayısının 1 milyonu bulduğu hatırlatılmıştır. İsrail temsilcisi Abba s. Eban ise mültecilerin geri dönüşünün İsrail için güvenliğin yanında ciddi ekonomik sorunlar yaratacağını belirterek bu konudaki çekincelerini tekrarlamıştır. Teklif üzerine yapılan oylamada 5 Doğu Bloğu ülkesi çekimser oy kullanırken 49 üye evet demiştir. Hem mülteci planı hem de komisyondaki karar İngiltere, Fransa, Türkiye ve ABD tarafından desteklenmiştir. Böylece 250 milyon dolarlık mülteci programı Siyasi Komite’de görüşülmesinin ardından Genel Kurul’da kabul edilmiştir. Hazırlanan projeye göre mültecilere doğrudan yardım olarak 50 milyon dolar harcanması 200 milyon dolar ise mültecilerin sığındıkları Arap ülkelerinin ekonomilerine yeniden entegre etmek adına tasarlanan programlar için kullanılması planlanmıştır¹²⁶.

Uzlaştırma Komisyonun Pasifleşmesi

Uzlaştırma Komisyonu’nun başarısızlığı kabul etmesi ve Filistin meselesine siyasi çözüm noktasında BM’yi adres göstermesinin ardından komisyonun faaliyetleri durma noktasına gelmiştir. Paris Konferansı’nın ardından Uzlaştırma Komisyonu, İsrail tarafından el konulan Arap mültecilere ait kasa ve hesaplarının iadesi meselesine odaklanmıştır. Yürütülen barış görüşmelerinin de önemli bir sonucu olan iade sürecine Barklay’s Bank aracılık etmiş ve iki taraf arasındaki ateşkes hattında mültecilerin başvurusu üzerine emanet kasaları açılarak mültecilerin bloke konulan banka hesapları serbest bırakılmaya başlanmıştır. Ancak bu işlem İsrail tarafından oldukça yavaş bir şekilde yürütülmüş ve yıllar sürmüştür. Uzlaştırma Komisyonu 1953 ve 1954 yıllarında mesaisini bu meselenin çözümüne ayırmıştır¹²⁷. Uzlaştırma

¹²⁵ *Milliyet*, 30 Aralık 1951.

¹²⁶ *New York Times*, 27 Ocak 1952.

¹²⁷ Clark, *a.g.e.*, s. 204; <https://www.un.org/unispal/document/discussion-with-israel-rep-rafael-re-on-aide-memoire-re-unblocking-accounts-uncp-285th-meeting-new-york-summary-record/> (Erişim Tarihi: 10 Aralık 2018), <https://www.un.org/unispal/document/discussion-w-israel-rep-re-blocked-accounts-letter-to-the-u-k-delegation-re-barclay-s-bank-s-blocked-accounts-uncp-290th-meeting-new-york-summary-record/>, (Erişim Tarihi: 10 Aralık 2018).

Komisyonu 1954'te Genel Kurul'a sunduğu raporda Arap mültecilerinin İsrail tarafından bloke edilen hesaplarının iadesi konusunda yürütülen çalışmalar hakkında detaylı bilgi vermiştir. Raporda bu konuda çalışmaların hızlandığı ancak Arap ülkelerinin İsrail'e yönelik ekonomik ambargosu sürdüğü müddetçe İsrail'in mültecilere ödenecek tazminatı açıklamaya yanaşmadığına dikkat çekilmiştir. Uzlaştırma Komisyonu 12 Ekim 1954'te İsrail'i, mültecilere ait olan bir kısım menkul ve gayrimenkulü geri vermesi konusunda ikna etmiş, bunun üzerine Arap ülkeleri komisyon üyelerine teşekkür etmiştir¹²⁸.

Uzlaştırma Komisyonu'nun 14. İlerleme Raporu 11 Şubat 1955'te BM'de Siyasi Komite'ye sunulmuştur. Bu raporda ağırlıklı olarak 1952 yılının ikinci yarısından itibaren komisyonun başlıca gündemini oluşturan ve İsrail tarafından el konulan Arap mültecilere ait banka hesaplarının iadesi ile ilgili süreç ele alınmıştır. Komisyon 20 Temmuz 1955'te yaptığı toplantının ardından 6 Mayıs 1958'e kadar toplantı yapmamıştır. 6 Mayıs 1958'de gerçekleştirilen toplantıda yine İsrail'deki bankalarda bloke edilen Arap mülteci hesaplarının serbest bırakılması ve değerli eşyaların devri meselesi görüşülmüştür. Türkiye'yi komisyonda temsil eden Turgut Menemencioğlu başkanlığında 14 Temmuz 1958'de yapılan toplantıda ise Uzlaştırma Komisyonu 16. İlerleme Raporunu sunmuştur. 17. İlerleme Raporu 2 Eylül 1959'da hazırlanmış, bu toplantı yine Menemencioğlu'nun başkanlığında gerçekleşmiştir. Raporda mültecilerin hesaplarının iadesi meselesinde son gelişmeler ele alınmıştır. 11 Kasım 1960'da 19. İlerleme Raporunu sunan komisyon, 14 Mart 1963'te Türkiye temsilcisinin başkanlığında yaptığı son toplantıda ABD'nin Uzlaştırma Komisyonu'ndan bağımsız olarak Filistin meselesindeki çözüm için yapacağı yeni girişimler ele alınmıştır¹²⁹.

Uzlaştırma Komisyonu'nun faaliyetlerindeki yavaşlama sadece ilerleme raporlarıyla ve seyrek gerçekleşen toplantılarla kendini göstermemiştir. Komisyonun

128 *Ayın Tarihi*, 12 Ekim 1954.

129 <https://www.un.org/unispal/document/blocked-accounts-status-of-misc-banking-items-identification-and-valuation-of-arab-property-in-israel-14th-progress-report-unccp-324th-meeting-new-york-summary-record/> (Erişim Tarihi: 10 Aralık 2018).

<https://www.un.org/unispal/document/identification-of-arab-owned-property-in-israel-release-and-transfer-of-banking-funds-lebanese-property-claims-unccp-334th-meeting-summary-record/> (Erişim Tarihi: 10 Aralık 2018)

<https://www.un.org/unispal/document/sixteenth-progress-report-blocked-accounts-safe-deposits-valuables-lebanese-property-claims-unccp-335th-meeting-new-york-summary-record/> (Erişim Tarihi: 10 Aralık 2018)

<https://www.un.org/unispal/document/bblocked-accounts-of-arab-refugees-unccp-355th-meeting-new-york-summary-record/> (Erişim Tarihi: 10 Aralık 2018).

bütçesi de bu süreçte sürekli kesintiye uğramıştır. Komisyonun 1949'daki bütçesi 3.147.603 dolarken, 1960 yılında 57.000 dolara kadar düşmüştür¹³⁰.

1951'de gerçekleşen Paris Konferansı'nın ardından 1959'a kadar Uzlaştırma Komisyonu himayesinde bu tür görüşmeler gerçekleşmemiştir. 1959'da BM Genel Kurulu mültecilerin geri dönmesi ve tazminat konusunda Arap ve İsrail tarafına yeniden çağrıda bulunmuştur. Ancak tarafların pozisyonlarında 1951'deki görüşmelerden beri bir değişiklik olmadığı ortaya çıkmıştır. İsrail mültecilerin Arap ülkelerine yerleştirilmesi gerektiğini ve tazminat meselesinin ancak mültecilerin geri dönüşü meselesi gündemden kaldırılınca görüşüleceğini açıklamıştır¹³¹. BM Genel Kurulu'nun 11 Aralık 1948'de 194/3 nolu kararı ile kurulan Filistin Uzlaştırma Komisyonu 1952'den sessiz bir şekilde ölümüne kadar uzun süre adeta can çekişerek varlığını sürdürmüştür¹³².

Türkiye ise 1950'li yılların ikinci yarısında halen Orta Doğu'daki istikrarsızlığın en önemli kaynaklarından biri olarak Filistin meselesini görüyor ve meseleye BM çerçevesinde adil bir çözüm bulunacağını düşünüyordu¹³³. Dışişleri Bakanı Fuad Köprülü 24 Şubat 1954'te bakanlık bütçesi görüşülürken Türkiye'nin BM'deki faaliyetlerinden, özellikle de Uzlaştırma Komisyonu'ndaki çalışmalarından bahsetmiştir¹³⁴. Bağdat Paketi TBMM'de görüşülürken söz alan Köprülü, Türkiye'nin Filistin Uzlaştırma Komisyonu üyesi olduğunu, Bağdat Paketi'nin Türkiye'nin Filistin meselesindeki politikasını ve İsrail ile dostane ilişkilerini etkilemeyeceğinin altını çizerek komisyonu Türk kamuoyuna tekrar hatırlatmıştır¹³⁵.

Uzlaştırma Komisyonu Neden Başarısız Oldu?

Uzlaştırma Komisyonu kurulduğunda oldukça etkili, Bernadotte'den daha fazla uluslararası desteğe sahip ve Arap ülkeleri ile İsrail'in politikalarını etkileyebilecek güçte olduğu düşünülüyordu. Ancak beklenildiği gibi olmadı. Çünkü Komisyon üyeleri arasında Kudüs gibi temel konularda görüş ayrılıkları mevcuttu. Bu tür sorunlar büyük krizlere yol açmadan çözüldü; ama bu durum komisyonun işleyişi hantallaştıran faktörlerden biri oldu. Komisyon zamanla tek bir aktörden oluşan ve daha az etkiye sahip bir arabulucu haline geldi. Üstelik komisyonda temsilci olarak görevlendirilenler Arap-İsrail sorununda uzman değildi¹³⁶.

130 Clark, *a.g.e.*, s. 202.

131 Clark, *a.g.e.*, s. 210.

132 Meron Medzini, *Golda Meir A Political Biography*, Yediot Ahàronot: Sifrei Hemed, Tel-Aviv 2008, s. 329-330.

133 NA, FO, 424/297/RK1022/8, 8 Şubat 1957.

134 *Ayın Tarihi*, 24 Şubat 1954.

135 Dani Daniş Baran, *Türkiye-İsrail İlişkileri: İç Politik Etkilerin Dış Politikaya Yansımaları, 1948-1999*, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2015, s. 5-6.

136 Touval, *a.g.e.*, s. 86-89.

Uzlaştırma Komisyonu çalışmaya başladığı andan itibaren bazı taktiksel hatalar da yaptı. 11 Aralık 1948’de komisyonun kurulması kararı alınmasına rağmen, ilk toplantı 2 Şubat 1949’da yapılabildi. Bu gecikmede ABD’nin tutumu etkili oldu. Üstelik Arap-İsrail çatışmasında önemli gelişmelerin yaşandığı bir dönemde bu gecikme büyük problemler ortaya çıkarabilirdi. Uzlaştırma Komisyonu ilk toplantısını yapıp aktif bir şekilde çalışmaya başlamadan önce Rodos’ta Mısır ile İsrail arasında mütareke görüşmeleri başlamıştı. Komisyon, Araplar ve İsrail arasında yürütülen mütareke görüşmelerine katılmadı ve siyasi çözümden çok mülteciler konusuna odaklandı. Siyasi çözüm Bunche’nin arabuluculuğuna bırakıldı. Bu defa da komisyon ile Bunche arasında dönem dönem gerilimler yaşandı. Çünkü Bunche, Uzlaştırma Komisyonu tarafından yürütülen mülteciler ve Kudüs meselesi ile ilgili görüşmelerin devam eden ateşkes görüşmeleri üzerinde olumsuz etki yaratmasından endişe ediyordu. Yani mülteciler meselesi ile siyasi çözümün birbirinden ayrılması bir diğer hata oldu. Dahası Lozan görüşmelerinden sonra Arap ülkelerinin İsrail’e karşı tavrı mülteciler meselesinde bir yol kat edilememesi nedeniyle daha da sertleşti. Üstelik Arap ülkelerinin tamamı ile aynı anda İsrail arasında arabulmak çok güçtü. Arap ülkeleri İsrail ile en ufak bir temasın ihanet olarak görüldüğü bir ortamda, diğer Arap ülkelerinin baskısı nedeniyle esnek bir tutum izleyemediler. Arap ülkelerinin hepsini birden aynı masa etrafında toplamak onların üzerindeki baskıyı arttırmaktan başka bir sonuç doğurmadı¹³⁷.

Uzlaştırma Komisyonu, Lozan’da gerçekleşen müzakerelerde başarısız olmasının ardından neredeyse çalışmalarını askıya aldı. Arap ülkeleri ile İsrail arasındaki doğrudan görüşmelerde etkinlik gösteremedi. Varlığını azda olsa gösteren Mülteci Ofisi çalışmaları dışında diğer birimler aktif değildi. Komisyon üyesi ülkeler 1956’daki Süveyş Krizi’nin ardından çalışmalarına neredeyse son verdiler. Çünkü Uzlaştırma Komisyonu üyesi Fransa’nın askerleri 1956’da Mısır’ı işgal etmişti. 1957’de bir diğer üye Türkiye, Suriye tarafından kendisini işgale yönelik hazırlık yaptığı gerekçesiyle BM’ye şikayet edilmişti. Yani komisyonun iki üyesi, Arap ülkeleri ile ciddi sorunlar yaşıyordu. Bu nedenle İsrail ve Birleşik Arap Cumhuriyeti 1960’a gelindiğinde, Uzlaştırma Komisyonu’nun yeni bir yapı ile Filistin sorununa katkıda bulunmasını istedi¹³⁸.

Uzun bir sessizliğin ardından Uzlaştırma Komisyonu 15 Kasım 1960’da Suudi Arabistan’ın BM Temsilcisi Ahmed Shukairy tarafından gündeme taşındı. Suudi Arabistan temsilcisi Türkiye, Fransa ve ABD’den oluşan Uzlaştırma Komisyonu’nu “batılı” haliyle “büyük bir felaket” olarak nitelendiren bir konuşma yaptı. Siyasi Komite’ye hitaben yapılan konuşmada Shukairy, Arap mültecilerin son zamanlarda artan sorunları ve kamplarda çıkan olaylardan bahsetti. Shukairy, Uzlaştırma

137 Touval, *a.g.e.*, s. 91-93.

138 Clark, *a.g.e.*, s. 220-221.

Komisyonu'nun kurulduğu günden beri mülteciler konusunda herhangi bir gelişme sağlanmadığını; komisyonun eylemsiz bir şekilde varlığını devam ettirmesinin “BM’yi alay konusu” yaptığını belirtmiştir. Komisyonun Doğu Bloğu, Asya, Afrika ve Latin Amerika’dan temsilcilerle genişletilmesini ve değiştirilmesini önermiştir. Aslında Shukairy, eleştirilerinde haklıydı. BM Filistin Mülteci İşleri Dairesi Başkanı John H. Davis BM’ye sunduğu yıllık raporunda 1959 yılında Filistinli mültecilerin ülkelerine geri dönmesi ve tazminat konusunda bir ilerleme kaydedilemediğini belirtmiştir. Shukairy, İsrail’in BM’ye meydan okuduğunu ve bu konuda herhangi bir yaptırımla karşı karşıya kalmadığını belirterek, mültecilerin kabul edilemeyecek ölçüde zor şartlarda yaşamlarını sürdürdüğüne dikkat çekmiştir. Yaptığı uzun konuşmada mülteciler sorununun acil çözüm bulunmaması durumunda bunun Orta Doğu dolayısıyla da dünya barışını tehlikeye atacak önemli bir sorun olduğunu belirtmiş ve genişletilmiş bir Uzlaştırma Komisyonu’nun tüm kesimleri temsil edeceğini vurgulamıştır¹³⁹.

Uzlaştırma Komisyonu 1961’de ABD tarafından Mülteci Komisyonu adıyla ve mülteci sorununu çözüme girişimiyle yeniden canlandırılmaya çalışıldı. Ancak yeni oluşumda özel temsilci olarak görev yapan Joseph E. Johnson’ın mültecilerle ilgili önerileri Araplar ve İsrail tarafından kabul görmedi. Aslında Uzlaştırma Komisyonu’nun 1952’de sunduğu ve girişimlerinde başarısız olduğunu belirten raporla resmi olarak sona ermesine de filli olarak faaliyeti sona ermiş oldu¹⁴⁰.

Neticede Uzlaştırma Komisyonu kurulmasının ardından özellikle 1949 yılında tarafları uzlaştırmak için yoğun bir çaba gösterdi. Komisyonun çözüm için yoğun mesai harcadığı dönem aynı zamanda çözüm için en elverişli “altın bir fırsattı”. Çünkü Soğuk Savaş halen Orta Doğu’ya girmemiş, Batılı ülkeler Orta Doğu’daki nüfuzunu tam olarak kaybetmemişti. Üstelik Arap-İsrail sorununun önemli bir parçasını oluşturan sınır meselesi kangren haline gelmemişti. “Altın fırsat” olarak ifade edilen bu dönem iyi değerlendirilemedi¹⁴¹. Uzlaşma Komisyonu 1960’a kadar varlığını sürdürdü. Ancak Araplar ve İsrail 1949’dan 1960’a kadar Uzlaştırma Komisyonu’nun himayesinde yürütülen görüşmelerde pozisyonlarını değiştirmediler. İsrail mültecilerin geri dönmesine izin vermedi. Arap ülkeleri de mülteciler geri dönmeyen müzakerelerin devam etmeyeceği kararından vazgeçmedi. İki taraf da Kudüs konusunda geri adım atmadı¹⁴². Sonuç olarak Uzlaştırma Komisyonu kurulurken kendine verilen görevleri yerine getiremedi ve tüm barış çabaları başarısızlıkla sonuçlandı¹⁴³.

139 *The New York Times*, 16 Kasım 1960.

140 Touval, *a.g.e.*, s. 86.

141 Fred J. Khouri, *The Arab-Israeli Dilemma*, Syracuse University Press, New York 1985, s. 295.

142 Clark, *a.g.e.*, s. 217.

143 Touval, *a.g.e.*, s. 76.

Sonuç

I. Dünya Savaşı'nın son günlerinde ilan edilen Balfour Deklarasyonu ile hız kazanan Filistin'de Yahudi devleti kurma çalışmaları iki savaş arası dönemde Orta Doğu'yu istikrarsızlaştıran en önemli sorunlardan biridir. Filistin'e Yahudi göçünün arttığı, Araplar ile Yahudiler arasında bölgede ciddi çatışmaların yaşandığı bu süreçte Türkiye, Filistin'deki gelişmeleri izlemekle yetinmiştir. II. Dünya Savaşı'nın ardından Filistin'de bir Yahudi devleti kurma girişimi savaşın galibi ABD tarafından desteklenmeye başlayınca bölgede çatışmalar hız kazanmıştır. Savaş sonrası Arap ülkeleri için öncelikli problem Batılı ülkeler ve Yahudilerin, Filistin ile ilgili emelleri olmuştur. Arap milliyetçileri bu süreçte Batı karşıtlığı ve Filistin meselesi etrafında bir araya gelmiştir.

Türkiye ise iki savaş arası dönemde pasif bir şekilde izlemekle yetindiği Filistin meselesi ile savaşın ardından daha yakından ilgilenmiştir. Türkiye'nin 1945 sonrası Filistin meselesi ile ilgili her geçen gün artan ilgisinin sebebi dini veya milli hassasiyetten ziyade Arap ülkeleri ile yakınlaşmanın sonucudur. Türkiye savaşın ardından Batılı ülkeler tarafından Sovyetler Birliği karşısında yalnız bırakılmıştır. Sovyetler Birliği tehlikesi karşısında bölge ülkelerine yaklaşmaktan başka alternatifi olmayan Türkiye, Arap komşuları ile yakınlaştığında onların bir numaralı gündeminin Filistin meselesi olduğunu görmüştür. Filistin meselesi BM gündemine geldiğinde Arap ülkeleri ile dayanışma duygusu ve bölgede kurulacak Yahudi devletinin sebep olacağı istikrarsızlıktan duyulan endişe nedeniyle Türkiye, Arap ülkelerini desteklemiştir. Türkiye'nin Arap ülkelerine Filistin meselesi ile ilgili verdiği destek, Türkiye ile Batılı ülkeler arasındaki ilişkilerin gelişmesi ve I. Arap-İsrail Savaşı ile sona erecektir.

Sovyetler Birliği tehlikesi karşısında Batılı ülkeler ile stratejik işbirliği yapan Türkiye, uluslararası alanda müttefikleri ile birlikte hareket etme ihtiyacı hissetmiştir. Öte yandan Türkiye I. Arap-İsrail Savaşı'nda Orta Doğu'da Araplardan ziyade İsrail ile askeri işbirliği yapmanın daha fazla fayda sağlayacağını görmüştür. Tam bu aşamada BM, Filistin meselesini çözmek için bir Uzlaştırma Komisyonu kurma kararı almıştır. Uzlaştırma Komisyonu kararında Batılı ülkeler ile birlikte hareket eden Türkiye, Uzlaştırma Komisyonu'nda ABD ve Fransa ile birlikte görev alarak müttefiklerine uyumlu siyasetini bir kez daha ispat ederken, artık Filistin meselesinde Arap tezlerini destekleyen yaklaşımdan uzaklaştığını açık bir şekilde göstermiştir.

Filistin Uzlaştırma Komisyonu, BM'nin Filistin meselesinde ilk çok taraflı girişimi ve Türkiye'nin de II. Dünya Savaşı'nın ardından Batılı ülkeler ile uluslararası alanda ilk ciddi işbirliği olması nedeniyle önemlidir. Komisyona ABD ve Fransa ile birlikte dahil edilirken Filistin meselesinde izlediği Arap yanlısı tutum

nedeniyle tercih edilen Türkiye, komisyon çalışmaları boyunca Arap yanlısı bir duruş sergilememiştir. Komisyon üyeliği Türkiye'nin, İsrail ile temasını arttırmış, gerçekleşen temaslar, İsrail'e yönelik kaygıların ortadan kalkmasına ve Türkiye'nin kısa sürede İsrail'i tanıyan ilk Müslüman ülke olmasına katkı sağlamıştır.

Uzlaştırma Komisyonu büyük beklentiler ve önemli bir uluslararası destekle kurulmuştur. Komisyon, Filistin meselesi üzerine yoğun mesai harcadığı dönemde taraflar arasındaki uzlaşmazlıklar yeni olduğu için çözüme uygun bir zemin vardı. Ancak Uzlaştırma Komisyonu'nun en büyük dezavantajı Batılı kimliği ile Arap ülkelerine verdiği güvensizlikti. I. Arap-İsrail Savaşı sonrası kalıcı bir barış sağlama amacı için uygun şartların oluşmasını sağlamakla yükümlü olan komisyonun üyesi Fransa, Arap dünyasında sömürgeci geçmişi ile tanınmaktaydı. Türkiye'ye karşı ise Osmanlı Devleti döneminden hatıralar ve Hatay meselesi nedeniyle bir güvensizlik vardı. Özellikle Hatay meselesi Arap ülkeleri tarafından kendilerine karşı Batılı ülkelerle birlikte Türkiye tarafından kurulmuş komplo olarak görülüyordu. Arap ülkeleri nazarında sömürgeci bir geçmişi olmayan tek devlet ABD'ydı. Ancak ABD'nin II. Dünya Savaşı'nın ardından Filistin'de Yahudi devleti kurma fikrini güçlü bir şekilde desteklediği Arap kamuoyu tarafından biliniyordu. Bu sebeplerden dolayı komisyon Arap ülkeleri nezdinde tarafsızlığına güven duyulmayan bir kurumdu.

Komisyonun çalışmalarını yoğun bir şekilde yürüttüğü 1949-1952 yılları arasında I. Arap-İsrail Savaşı'nın yarattığı siyasi ve askeri bunalımla boğuşan Arap ülkeleri, İsrail ile barış anlaşması yapabilecek ölçüde güçlü iktidarlardan mahrumdu. İsrail ise I. Arap-İsrail Savaşı'nda Arap ordularının zayıflığını görmüş ve Araplar ile barışmaktan ziyade yeni çatışmalarla elde ettiği toprakları genişletme ve sınırları tahkim etme niyetindeydi. Uzlaştırma Komisyonu barış yapmaya gücü olmayanlarla barış yapmaya niyeti olmayanları uzlaştırmaya çalıştığından sonuç alamadı.

1951'deki Paris Konferansı sonrası komisyon tarafların barış anlaşması yapma hedefini gerçekleştiremeyeceğini kabul ederek hedef küçültmüştü; Arap mültecilerin sorunlarını çözmeye odaklanmıştır. Ancak bu küçültülmüş hedeflerde dahi etkili sonuçlar alınamamıştır. Çünkü Arap-İsrail uyuşmazlığında taraflar tutumlarını daha da sertleştirmiş; Soğuk Savaş, Filistin meselesini etkisi altına almıştır.

Komisyonun 1952'den sonraki çalışmaları boyunca üye ülkeler olan Türkiye, ABD, Fransa ile uzlaştırılmaya çalışılan Arap ülkelerinin bazıları arasındaki ilişkiler daha da kötüleşmiştir. Arap ülkelerinin uluslararası alanda Sovyetler Birliği'nin, İsrail'in ise ABD'nin desteğini aldıkça uzlaşmaz tavırlarını en basit sorunlarda dahi daha rahat bir şekilde ortaya koymaları Uzlaştırma Komisyonu'nu çalışamaz hale getirmiştir.

Uzlaştırma Komisyonu Türkiye açısından da başarısız bir tecrübe olmuştur. 1960'lara kadar izlenen Türk dış politikası Uzlaştırma Komisyonu'nun işini ko-

laylaştırmamış daha ziyade zorlaştırmıştır. Uzlaştırma Komisyonu BM'nin mevcut yapısı ile uluslararası sorunlara çözüm bulamayan girişimlerinin tipik bir örneği olarak tarihe geçmiştir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Financial Disclosure: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

BCA (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi), Fon Kodu: 030-18-01-02,
NA (The National Archives), FO (Foreign Office),

Gazeteler

Aydın Tarihi

Cumhuriyet

Milliyet

New York Times

The Manchester Guardian

The New York Times

The Palestine Post

The Scotsman

The Times of India

The Washington Post

Ulus

Yeni Gazete

Kitap ve Makaleler

Apter, Lauren Elise, *Disorderly Decolonization: the White Paper of 1939 and the End of British Rule in Palestine*, The University of Texas at Austin, Doctor of Philosophy, August 2008.

Aras, Tevfik Rüştü, *Gazete Yazıları 1946-1947*, yay. haz. Melih Tinal, Büke Kitapları, İstanbul 2004.

Arı, Tayyar, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, Alfa Yayıncılık, İstanbul 2004.

Armaoğlu, Fahir, *Filistin Meselesi ve Arap İsrail Savaşları 1948-1988*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1989.

Ataöv, Türkkaya, "The Palestine Question and Turkey", *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Vol. 34, 1979.

Baran, Dani Daniş, *Türkiye-İsrail İlişkileri: İç Politik Etkilerin Dış Politika-ya Yansımaları, 1948-1999*, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2015.

Ben-Dror, Elad, *Ralph Bunche and the Arab-Israeli Conflict Mediation and the UN, 1947-1949*, Translated by Diana File and Lenn Schramm, Routledge, London-New York 2015.

Clark, William Hartley, *The United Nations Peace Missions in Palestine*, New York University Doctor of Philosophy, New York 1960.

Demirkollu, Ceyhan, *1948-1983 Dönemi Türkiye-İsrail Siyasi İlişkileri*, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Manisa 2016.

Dursunoğlu, Alptekin, *Stratejik İttifak Türkiye-İsrail İlişkilerinin Öyküsü*, Anka Yayınları, İstanbul 2000.

Düzgün, Mücahit, *Türk Kamuoyunda İsrail 1948-1973*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir 2006.

Gürün, Kamuran, *Dış İlişkiler ve Türk Politikası (1939'dan Günümüze Kadar)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Yayınları, Ankara 1983.

Hurewitz, J. C., "The United Nations Conciliation Commission for Palestine:

Establishment and Definition of Functions”, *International Organization*, Vol. 7, No. 4, Nov. 1953.

Khouri, Fred J., *The Arab-Israeli Dilemma*, Syracuse University Press, New York 1985.

Kürkçüoğlu, Ömer, *Türkiye'nin Arap Ortadoğu'suna Karşı Politikası 1945-1970*, Sevinç Matbaası, Ankara 1972.

Liel, Aiel–Can Yirik, *Türkiye-İsrail İlişkileri*, İstanbul Kültür Üniversitesi, Global Political Trends Center, İstanbul 2010.

Medzini, Meron, *Golda Meir A Political Biography*, Yediot Ahòaronot: Sifrei Hemed, Tel-Aviv 2008.

Nachmani, Amicam *Israel, Turkey and Greece - Uneasy Relations in the East Mediterranean*, Taylor & Francis e-Library, Londra 2005.

Öke, Mim Kemal, *Siyonizm'den Uygarlıklar Çatışmasına Filistin Sorunu*, Ufuk Kitapları, İstanbul 2002.

Özcan, Gencer, *Türkiye İsrail İlişkilerinde Dönüşüm: “Güvenliğin Ötesi”*, TESEV Yayınları, İstanbul 2005.

Öztürk, Recep, *Batı Faktörünün Etkisinde Türkiye-İsrail İlişkilerinin Politikası*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2004.

Rempel, Terry M., “The United Nations Conciliation Commission for Palestine, Protection, and a Durable Solution for Palestinian Refugees”, *BADIL*, Issue No. 5, June 2000.

Süer, Berna –Ayşe Ömür Atmaca, *Arap-İsrail Uyuşmazlığı*, ODTÜ Yayıncılık, Ankara 2010.

The Yearbook of the United Nations 1947-1948, Department of Public Information Lake Success New York 1949.

Toker, Metin, *DP'nin Altın Yılları (1950-1954)*, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1991.

Touval, Saadia, *The Peace Brokers Mediators in the Arab-Israeli Conflict 1948-1979*, Princeton University Press, Princeton 1982.

Türk Dış Politikası, cilt 1, ed. Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul 2012.

United Nations General Progress Report and Supplementary Report of the United Nations Conciliation Commission for Palestine, Covering the period from 11 December 1949 to 23 October 1950, General Assembly Official Records: Fifth

Sesion Supplement, New York, 1951. A/1367/Rev.1 of 23 October 1950.

United Nations General Progress Report and Supplementary Report of the United Nations Conciliation Commission for Palestine, Covering the period from 11 December 1949 to 23 October 1950, General Assembly Official Records: Fifth Session Supplement, New York, 1951. A/1367/Rev.1 of 23 October 1950.

İnternet Kaynakları

194 (III). Palestine -- Progress Report of the United Nations Mediator, A/RES/194 (III), 11 December 1948, <https://unispal.un.org/DPA/DPR/unispal.nsf>. (Erişim Tarihi: 1 Aralık 2018)

<https://www.un.org/unispal/document/bblocked-accounts-of-arab-refugees-uncpp-355th-meeting-new-york-summary-record/> (Erişim Tarihi: 10 Aralık 2018)

<https://www.un.org/unispal/document/blocked-accounts-status-of-misc-banking-items-identification-and-valuation-of-arab-property-in-israel-14th-progress-report-uncpp-324th-meeting-new-york-summary-record/> (Erişim Tarihi: 10 Aralık 2018)

<https://www.un.org/unispal/document/discussion-with-israel-rep-rafael-re-on-aide-memoire-re-unblocking-accounts-uncpp-285th-meeting-new-york-summary-record/> (Erişim Tarihi: 10 Aralık 2018), <https://www.un.org/unispal/document/discussion-w-israel-rep-re-blocked-accounts-letter-to-the-u-k-delegation-re-barclay-s-bank-s-blocked-accounts-uncpp-290th-meeting-new-york-summary-record/>, (Erişim Tarihi: 10 Aralık 2018).

<https://www.un.org/unispal/document/expression-of-appreciation-for-mesrs-azcarate-andersen-of-the-refugee-offic-implementation-of-ga-resolution-512-vi-of-26-january-uncpp-277th-meeting-new-york-summary-record/> (Erişim Tarihi: 10 Aralık 2018)

<https://www.un.org/unispal/document/identification-of-arab-owned-property-in-israel-release-and-tarnsfer-of-banking-funds-lebanese-property-claims-uncpp-334th-meeting-summary-record/> (Erişim Tarihi: 10 Aralık 2018)

<https://www.un.org/unispal/document/sixteenth-progress-report-blocked-accounts-safe-deposits-valuables-lebanese-property-claims-uncpp-335th-meeting-new-york-summary-record/> (Erişim Tarihi: 10 Aralık 2018)

Extended Abstract

The efforts for founding an Israeli state in Palestine, which gained momentum with the Balfour Declaration issued in the end of World War I, constituted one of the most important problems causing instability in the Middle East during the interwar period. In this process, when Jewish immigration to Palestine increased and Arabs and Jews began to have serious conflicts in the region, Turkey did not get involved in the developments in Palestine. The conflicts became bitterer following World War II when the victorious USA began to back up the efforts for the establishment of a Jewish state in Palestine. The ambitions of Western countries and the Jews for Palestine became the prominent issue for Arab countries after World War II. Arab nationalists gathered around anti-Westernism and the Palestine issue.

Unlike its passive position in the interwar period, Turkey began to take more active involvement in the Palestine issue after the war. Turkey's increasing interest in the issue following 1945 was due to its convergence with Arab nations, rather than religious or nationalist considerations. Turkey was left alone against the Soviet Union by Western nations. With no alternative but to create stronger bonds with the states in the region against the Soviet threat, Turkey approached its Arab neighbours and realized that the Palestine issue was the first item on their agenda. When the Palestine issue was brought to UN, Turkey supported Arab nations due to its sense of solidarity with Arab nations and its concern that a Jewish state to be founded in the area might cause instability. Turkey's support to Arab nations for the Palestine issue would come to an end with the improvements in Turkey's relations with Western nations and the outbreak of the First Arab-Israeli War.

As a result of its strategic alliance with Western nations against the Soviet Union threat, Turkey felt the need for acting in concert with its allies in the international area. Meanwhile, it became clear to Turkey during the First Arab-Israeli War that military alliance with Israel would be more beneficial than with Arabs. At this stage, the UN decided to set up a Conciliation Commission for resolution of the Palestine issue. Acting uniformly with Western nations in the Conciliation Commission and carrying out missions together with the USA and France, Turkey made it clear that it would no longer take an approach supporting Arab theses in the Palestine issue.

The UN Conciliation Commission for Palestine was important in that it was the first multilateral attempt for resolution and Turkey's first critical alliance with Western nations following World War II. Turkey was included in the conciliation commission with the USA and France due to its support for Arab countries in the conflict, but it did not maintain its support in the works of the commission. Commission membership increased Turkey's diplomatic contact with Israel, and as a result

of these interactions Turkey's concerns over Israel disappeared and led Turkey to become the first Muslim country to recognize Israel.

The Conciliation Commission was set up with great expectations and strong international support. At the time the Commission made serious efforts for resolution of the problem, the disagreement between the two parties was new and so there were suitable grounds for resolution. However, the biggest disadvantage of the Commission was its Western identity which caused lack of trust with Arab nations. France, a member of the Commission that aimed to provide suitable conditions for lasting peace following the First Arab-Israeli War, was known for its colonial past among Arab nations. Turkey's membership was also met with mistrust due to memories from the Ottoman Empire period and the Hatay issue, which was seen as a conspiracy set against Arab countries by Turkey and Western nations. The USA was the only nation with no colonial past from the point of view of Arab nations. However, the USA's strong support for the founding of a Jewish state in Palestine following World War II was known by the Arab public. For these reasons, the Commission's neutrality was questioned by Arab nations.

Between the Commission's most active years of 1949 and 1952, Arab nations were devoid of strong governments that could sign a peace treaty with Israel, as they were struggling with political and military depression caused by the First Arab-Israeli War. Israel, on the other hand, had seen the weaknesses of Arab troops during the War, and aimed to extend and strengthen its boundaries through further conflicts rather than make peace with Arab nations. The works of the Conciliation Commission failed as they were trying to reconcile those with no power for making peace and those with no intention of doing so.

After the Paris Conference of 1951, the Commission acknowledged that it would be unable to reach its aim of ensuring a peace accord, and decided to focus on the resolution of the problems of Arab refugees. However, it failed to gain effective results in its smaller targets because the parties of the Arab-Israeli conflict adopted more uncompromising attitudes as the Cold War began to influence the Palestine issue.

During the course of the work of the Commission after 1952, the relations between some of the Arab nations that were expected to be made better through the joint efforts of the members, namely Turkey, the USA, and France, became even worse. With Arab nations being supported by the Soviet Union, and Israel by the USA in the international area, the parties of the conflict began to manifest their uncompromising attitudes more comfortably, which put the Conciliation Commission in a situation where it could no longer function.

The Conciliation Commission was an unsuccessful experience on the part of Turkey. Turkish foreign policy pursued until the 1960s did more harm than good on

the works of the Conciliation Commission. During the 1950s, Turkey formed closer economic and political relationships with Israel, while its relations with important Arab nations such as Egypt and Syria deteriorated. Such direct conflicts between Western and Arab nations as the Suez Crisis did not only worsen the relations between Western and Arab nations in the Conciliation Commission, but also caused Turkey to lose its role of mediator. With Cold War and the Soviet Union becoming more influential over Middle East, Turkey's policies on Arab nations, especially Egypt and Syria, became stricter. When Turkey and Syria were on the brink of war in 1957, the two nations had no chance of cooperation and resolution under the Conciliation Commission. Egypt and Syria also sharpened their irreconcilable attitudes against Turkey both in terms of regional policies and of international relations with the support they received from the Soviet Union. Because Egypt perceived a Muslim state's contribution to the resolution of the Palestine issue as interference in the internal affairs of Arab nations at a time when it saw itself as the protector of Arab nations, it did not support Turkey's efforts for conciliation. The Conciliation Commission for Palestine was imbedded in history as another UN initiative that failed to provide solutions to international relations under the existing structure of the UN.